

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία»**

**«ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ»**

Ευαγγελία Ι. Δερμιτζάκη

Κόρινθος, Μάρτιος 2016

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations**

**Master Program in
«Global Political Economy»**

**«POVERTY AND INEQUALITY IN GREECE
DURING THE CRISIS PERIOD»**

Evangelia I. Dermitzaki

Corinth, March 2016

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπουσα: Μ. Τσάμπρα

Μέλη: Ε. Βαθάκου

Σ. Πετρόπουλος

«Φτώχεια και Ανισότητα στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης»

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν αναλυτικά τα φαινόμενα ανισότητας και φτώχειας στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαπενταετία. Απώτερος στόχος είναι η κατανόηση της επίδρασης που είχε η οικονομική κρίση των επτά τελευταίων χρόνων στα καταγεγραμμένα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας. Για την κάλυψη του σκοπού της εργασίας, κρίθηκε απαραίτητο η παρούσα μελέτη να δομηθεί σε πέντε συνολικά κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική καταγραφή του σκοπού της εργασίας, των επιμέρους στόχων και των ερευνητικών ερωτημάτων που προκύπτουν. Στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση με σκοπό την παρουσίαση των βασικότερων σημείων που σχετίζονται με τη φτώχεια και την ανισότητα παγκοσμίως. Στα πλαίσια της ανάλυσης δίνονται οι ορισμοί των εννοιών αυτών, επισημαίνονται τα αίτια πρόκλησής τους, παρατίθενται οι θέσεις των διεθνών οργανισμών για την αντιμετώπισή τους ενώ καταγράφονται και οι μεθοδολογίες μέτρησής τους. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας στις ανεπτυγμένες περιφέρειες, δηλαδή κυρίως σε Αμερική και Ευρώπη.

Στο τέταρτο και σημαντικότερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, μέσα από τις μελέτες οικογενειακών προϋπολογισμών, αλλά και τις σχετικές έρευνες της ΕΛΣΤΑΤ στα θέματα της φτώχειας, της ανισότητας και των συνθηκών διαβίωσης (silc), καταγράφονται και αναλύονται τα στατιστικά στοιχεία των φαινομένων αυτών από το 2000 και μετά. Οι τάσεις που προκύπτουν μέσα από τα στοιχεία αυτά, μας οδηγούν στην κατανόηση της επίδρασης που είχε η οικονομική κρίση στην ένταση των φαινομένων φτώχειας και ανισότητας. Τέλος, τα σημαντικότερα συμπεράσματα της ανάλυσης καταγράφονται στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο.

«Poverty and Inequality in Greece during the crisis period»

Abstract

This thesis aims at presenting phenomena of inequality and poverty in Greece over the last fifteen years. The ultimate goal of the study is to understand the impact of the economic crisis, the last seven years in recorded levels of poverty and inequality. In order to cover the purpose of this work, it was essential for the present work to be structured in a total of five chapters.

The first chapter is a detailed breakdown of the goal of work, the individual objectives and the research questions. The second chapter is a literature review to the main points related to poverty and inequality worldwide. In the context of analysis we provide the definitions of these concepts, causes of their occurrence, positions of international organizations in dealing with them and their measurement methodologies. The third chapter describes the phenomena of poverty and inequality in developed regions, mainly in America and Europe.

The fourth and most important chapter presents the situation in Greece. Specifically through the family budget studies, and relevant researches on these issues -that have been conducted from ELSTAT upon inequality and living conditions (silc)-, we record and analyze statistics on these phenomena from 2000 onwards. The trends arising through our elements, lead to the understanding of the impact of the economic crisis in the intensity of poverty and inequality phenomena. The main conclusions of the analysis are recorded in the fifth and final chapter.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Κατάλογος Πινάκων	7
Κατάλογος Διαγραμμάτων	8
Κεφάλαιο 1 ^ο	9
1.1. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα	9
1.2. Διάρθρωση της Εργασίας.....	10
Κεφάλαιο 2 ^ο	11
Θεωρητικές Έννοιες και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις της Ανισότητας και της Φτώχειας ..	11
Εισαγωγή	11
2.1. Βασικοί Ορισμοί της Ανισότητας	11
2.2. Δείκτες Μέτρησης της Ανισότητας.....	13
2.3. Βασικοί Ορισμοί της Φτώχειας	15
2.4. Μέθοδοι Μέτρησης της Φτώχειας.....	20
Κεφάλαιο 3 ^ο	26
Φτώχεια και Ανισότητα στον Ανεπτυγμένο Κόσμο: Αμερική και Ευρώπη	26
Εισαγωγή	26
3.1. Φτώχεια και Ανισότητα στην Ευρώπη	26
3.2. Φτώχεια και Ανισότητα στην Αμερική	39
Κεφάλαιο 4 ^ο	42
Η Εξέλιξη της Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα πριν και μετά την κρίση του 2008	42
Εισαγωγή	42
4.1. Μεθοδολογία Έρευνας.....	42
4.2. Ανασκόπηση Ελληνικών Ερευνών.....	43
4.3. Φτώχεια πριν και κατά τη διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	46
4.4. Εισοδηματική Ανισότητα πριν και κατά τη διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	63
Κεφάλαιο 5 ^ο	67
Ερμηνεία Αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα.....	67
Βιβλιογραφία	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	78

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Ποσοστό Παγκόσμιου Πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (με κάτω από 1.25\$ ημερησίως).....	18
Πίνακας 2. Ποσοστό Παγκόσμιου Πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (με κάτω από 1.25\$ ημερησίως).....	30
Πίνακας 3. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά φύλο	47
Πίνακας 4. Μέσο Εισόδημα και Διάμεσο Εισόδημα 2009-2013.....	48
Πίνακας 5. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα.....	50
Πίνακας 6. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο νοικοκυριού.....	51
Πίνακας 7. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	53
Πίνακας 8. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο εργαζόμενου.....	55
Πίνακας 9. Ποσοστά Ανεργίας (%) στην Ελλάδα, 2004-2008.....	56
Πίνακας 10. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανά τύπο απασχόλησης.....	57
Πίνακας 11. Χάσμα (Βάθος) Κινδύνου Φτώχειας Κατά Ομάδες Ηλικιών, 2003-2014	59
Πίνακας 12. Υλική Στέρηση Κατά Ομάδες Ηλικιών, 2003-2014	61
Πίνακας 13. Έλλειψη οικονομικής δυνατότητας των ανθρώπων για ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο, ψάρι (ή ίσης αξίας λαχανικά) κάθε δεύτερη ημέρα, Ελλάδα (% επί του συνόλου του πληθυσμού), 2008-2012.....	62
Πίνακας 14. Ανισοκατανομή Εισοδήματος σε Πεμπτημόρια (Δείκτης S80/S20), 2000-2014.....	63
Πίνακας 15. Ανισοκατανομή Εισοδήματος, Συντελεστής Gini 2000-2014	64

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα1: Καμπύλη Lorenz Κατανομής Εισοδήματος.....	14
Διάγραμμα 2: Παγκόσμιες και περιφερειακές τιμές ποσοστού φτώχειας για το 1990 και το 2011 και εκτιμήσεις για το 2030.....	19
Διάγραμμα 3: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας και Κοινωνικού Αποκλεισμού στην ΕΕ-28, 2008-2013	27
Διάγραμμα 4: Ποσοστό Πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28, 2008, 2013.....	29
Διάγραμμα 5: Ποσοστό Πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας στην ΕΕ-28, πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2013	31
Διάγραμμα 6: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά ηλικιακή ομάδα, 2010, 2013	32
Διάγραμμα7: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά επαγγελματική κατάσταση, 2010, 2013.....	32
Διάγραμμα 8: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά επαγγελματική και οικογενειακή κατάσταση, 2010, 2013	33
Διάγραμμα 9: Ποσοστά Φτώχειας στην ΕΕ-15, 2010	34
Διάγραμμα 10: Ποσοστά Φτώχειας, σύμφωνα με τη γραμμή φτώχειας της Δανίας, στην ΕΕ-15, 2009.....	34
Διάγραμμα 11: Δείκτης σχετικής αποτελεσματικότητας δαπανών για κοινωνική προστασία ως προς τη φτώχεια, ΕΕ-15, 2010	35
Διάγραμμα 12: Εισοδηματική Ανισότητα στην ΕΕ-28, 2013.....	37
Διάγραμμα 13: Διαχρονική Εξέλιξη Εισοδηματικής Ανισότητας στην ΕΕ, 2005-2013	38
Διάγραμμα 14: Διαχρονική Εξέλιξη Ποσοστών Φτώχειας στην Αμερική, 1959-2014.....	40
Διάγραμμα 15: Ποσοστό Πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας	44
Διάγραμμα 16: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά φύλο	47
Διάγραμμα 17: Μέσο και Διάμεσο Εισόδημα στην Ελλάδα, 2009-2013	49
Διάγραμμα 18: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα	50
Διάγραμμα 19: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο νοικοκυριού	52
Διάγραμμα 20: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	53
Διάγραμμα 21: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά τύπο εργαζόμενου.....	55
Διάγραμμα 22: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά τύπο εργαζόμενου	58
Διάγραμμα 23: Χάσμα (Βάθος) Κινδύνου Φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα	59
Διάγραμμα 24: Υλική Στέρηση ανά Ηλικιακή Ομάδα 2003-2014	61
Διάγραμμα 25: Πορεία Δείκτη S80/S20 για την ανισοκατανομή του εισοδήματος 2000-2014	64
Διάγραμμα 26: Πορεία Δείκτη Gini για την ανισοκατανομή της φτώχειας 2000-2014.....	65

Κεφάλαιο 1ο

1.1. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί σε ποιο βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας στην Ελλάδα. Τα επίπεδα αυτά παρουσιάζονται αυξημένα στις περισσότερες περιπτώσεις και έτσι ανακύπτει η ανάγκη μελέτης τους υπό το πρίσμα της οικονομικής ύφεσης που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία 6-7 χρόνια. Απώτερος στόχος είναι να εντοπιστεί και να αναλυθεί με ποιο τρόπο η υλική ευημερία των Ελλήνων πολιτών έχει επηρεαστεί από την κρίση. Η αξιολόγηση των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης γίνεται κυρίως μέσα από την σύγκριση των δεδομένων φτώχειας και ανισότητας πριν και μετά την κρίση στην Ελλάδα. Τα ερευνητικά ερωτήματα που αναδύονται είναι τα εξής:

- 1) Η αύξηση των επιπέδων φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας καθοδηγήθηκε από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και σε ποιο βαθμό;
- 2) Υπήρχαν άλλοι παράγοντες οι οποίοι συντέλεσαν στη μεγέθυνση των ποσοστών φτώχειας και ανισότητας;
- 3) Υπάρχουν ομάδες πληθυσμών οι οποίες θεωρούνται περισσότερο ευάλωτες σε συνθήκες φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας, και αν ναι ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους;

Τα ερωτήματα αυτά θα απαντηθούν μέσα από την παρούσα εργασία. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικά μέρη, εκ των οποίων το πρώτο μέρος παρέχει μια επισκόπηση αφενός της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας παγκοσμίως και αφετέρου των μεθόδων μέτρησής της. Παράλληλα, το δεύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στον αντίκτυπο που έχει η κρίση στην Ελλάδα στα ποσοστά φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας, με την αναδρομή σε στοιχεία της περιόδου 2000-2014. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου είναι η πιο κατάλληλη για να συγκρίνουμε τα επίπεδα φτώχειας και οικονομικής ανισότητας πριν και μετά την οικονομική ύφεση στην Ελλάδα, καθώς κατά τα έτη 2000-2007 υπήρχε οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, ενώ κατά τα έτη 2008-2014 η χώρα διένυσε οικονομική κρίση.

1.2. Διάρθρωση της Εργασίας

Η εργασία οργανώνεται σε πέντε συνολικά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο σκοπό της μελέτης και τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση του γενικότερου θεωρητικού πλαισίου της εργασίας και παρουσιάζονται οι ορισμοί της φτώχειας και της ανισότητας σε όλα τα επίπεδα, με σκοπό την καλύτερη κατανόησή τους. Επίσης, γίνεται αναφορά στις μεθόδους μέτρησης των μεγεθών αυτών, έτσι όπως προτείνονται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται ποσοτικά στοιχεία για τη φτώχεια και την ανισότητα στον ανεπτυγμένο κόσμο, δηλαδή στην Ευρώπη και στην Αμερική. Στο τέταρτο κεφάλαιο, το εμπειρικό μέρος της εργασίας, γίνεται ανάλυση των δεικτών της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα (διαχρονική εξέλιξη), ώστε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα αναφορικά με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στους παράγοντες αυτούς. Τα κυριότερα ευρήματα της μελέτης και οι απαντήσεις των ερευνητικών ερωτημάτων συνοψίζονται στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 2^ο

Θεωρητικές Έννοιες και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις της Ανισότητας και της Φτώχειας

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και μέσα από την παράθεση εμπειρικών ερευνών τις έννοιες της ανισότητας και της φτώχειας. Αρχικά παραθέτονται οι ορισμοί των εννοιών αυτών έτσι όπως αυτοί έχουν αποδοθεί από διαφορετικές πηγές, ενώ στη συνέχεια μελετώνται και καταγράφονται οι τρόποι και μέθοδοι μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας. Τέλος παραθέτονται σύντομα στατιστικά στοιχεία για τη φτώχεια και την ανισότητα παγκοσμίως και μελετάται η ύπαρξη σχέσης μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και φτώχειας.

2.1. Βασικοί Ορισμοί της Ανισότητας

Η ανισότητα ορίζεται ως ένας δείκτης που μετράει τις διακυμάνσεις στο βιοτικό επίπεδο ενός πληθυσμού. Πολλές φορές ο όρος ταυτίζεται με αυτόν της φτώχειας, αλλά πρόκειται για δύο έννοιες που δεν έχουν την ίδια σημασία, αφού η φτώχεια επικεντρώνεται μόνο σε εκείνο το μέρος του πληθυσμού, του οποίου το βιοτικό επίπεδο πέφτει κάτω από ένα συγκεκριμένο σημείο (όριο φτώχειας). Ωστόσο, οι δύο όροι είναι στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους αφού ένας φτωχός αντανακλά τις επικρατούσες συνθήκες διαβίωσης σε ολόκληρο τον πληθυσμό. Επίσης, ο βαθμός της ανισότητας που εντοπίζεται σε έναν πληθυσμό επηρεάζει τα επίπεδα φτώχειας σε αυτόν (Johnson, 2001).

Η ανισότητα είναι μια πολυδιάστατη έννοια, όπως πολυδιάστατες είναι και οι μεταβολές στην ευημερία μεταξύ των ανθρώπων (ή σε ομάδες ανθρώπων). Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Ανάπτυξης και Συνεργασίας (ΟΟΣΑ), η ανισότητα αφορά «τη θεμελιώδη διαφορά που επιτρέπει σε μεμονωμένα άτομα ορισμένες επιλογές, ενώ στερεί από άλλα, τις ίδιες αυτές επιλογές». Ο ορισμός αυτός δεν αφορά μόνο τις επιλογές σε αγαθά, αλλά και σε ευκαιρίες (π.χ. στην εκπαίδευση). Υπάρχουν,

δηλαδή, επίπεδα, πάνω ή κάτω από τα οποία αυτές οι επιλογές επιτρέπονται ή όχι (OECD, 2015).

Ανισότητες μεταξύ ατόμων ή ομάδων πληθυσμών εντοπίζονται σε πολλά επίπεδα. Οι πιο χαρακτηριστικές είναι η οικονομική ανισότητα ή εισοδηματική ανισότητα, η ανισότητα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην τροφή, στο νερό, στην ενέργεια, στην κατανάλωση, στα περιουσιακά στοιχεία. Αν και αυτές οι διακριτές διαστάσεις της ανισότητας συχνά σχετίζονται μεταξύ τους, ο συσχετισμός τους δεν είναι απόλυτος. Για παράδειγμα, τα πρότυπα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μπορεί να αντανακλούν ανισότητες μεταξύ των φύλων ή ανισότητες σε περιουσιακά στοιχεία. Όλες οι παραπάνω μορφές ανισότητας είναι εξίσου σημαντικές για να μελετηθούν καθώς η εμφάνισή τους επηρεάζεται, εκτός των άλλων, και από την οικονομική κατάσταση της χώρας στην οποία κατοικεί ο υπό μελέτη πληθυσμός (OECD, 2015).

Η οικονομική ή εισοδηματική ανισότητα, η οποία είναι ίσως η πηγή εμφάνισης όλων των άλλων μορφών ανισότητας, περιγράφει τις διαφορές στα περιουσιακά στοιχεία, τον πλούτο, το εισόδημα ή τη διανομή τους μεταξύ των ατόμων ή / και πληθυσμών. Η παγκόσμια οικονομική ύφεση που έχει επηρεάσει όλες τις χώρες του κόσμου (άλλες λιγότερο και άλλες περισσότερο), οδηγεί αναπόφευκτα στην άμβλυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Συνεπώς, υπάρχει σε εξέλιξη ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη μέτρηση και την κατανόηση του επιπέδου, των αιτιών και της ανάπτυξης της ανισότητας κατά τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα από το 2000 και μετά. Η περίοδος αυτή σηματοδότησε μια στροφή στην έρευνα προς τη μέτρηση των επιπέδων ανισότητας μεταξύ των πληθυσμών. Αντίθετα, στο παρελθόν η έρευνα επικεντρωνόταν περισσότερο στην ταυτοποίηση των καθοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης και της σύγκλισης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των χωρών, μέσω της ανάλυσης της κατανομής του εισοδήματος και του προσδιορισμού των παραγόντων που καθορίζουν την κατανομή του. Αυτή η μετατόπιση, αντανακλά, εκτός των άλλων, τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στο παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό, μία από τις οποίες είναι και η ευαισθητοποίηση γύρω από θέματα εισοδηματικών ανισοτήτων και φτώχειας (Ioannidis et al, 2012).

2.2. Δείκτες Μέτρησης της Ανισότητας

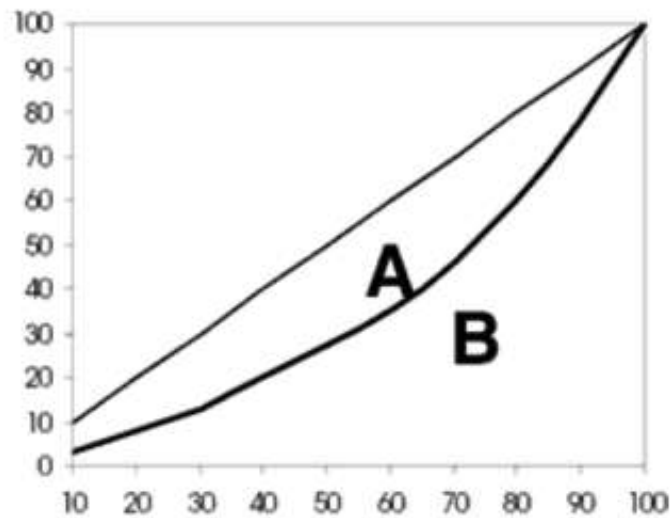
Στη βιβλιογραφία έχουν διατυπωθεί διάφορες προσεγγίσεις για τη μέτρηση της ανισότητας μεταξύ δύο πληθυσμών και οι μέθοδοι αυτές είναι κυρίως στατιστικές, δεδομένου ότι επιχειρούν να εκφράσουν τη διασπορά μιας κατανομής με έναν απλό στατιστικό δείκτη ανισότητας. Σύμφωνα με τον Cowell (1995) «*δείκτης ανισότητας είναι ένα μέτρο συνοπτικής απεικόνισης των διαφορών που παρατηρούνται στα εισοδήματα των μελών ενός πληθυσμού*». Οι κατανομές που μελετώνται εδώ αφορούν το εισόδημα. Οι έρευνες που ακολουθούν, παρουσιάζουν τους δείκτες ανισότητας και φτώχειας στην Ελλάδα, με τη βοήθεια δύο δεικτών, του δείκτη S80/S20 και του δείκτη Gini (Katsikas et al, 2014).

Ο δείκτης S80/S20 αναφέρεται στο μερίδιο εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού, προς το εισόδημα του φτωχότερου 20% του πληθυσμού. Διαισθητικά αυτό σημαίνει ότι ερευνά το πόσες φορές μεγαλύτερο είναι το μερίδιο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού από το εισόδημα του φτωχότερου 20% του πληθυσμού. Αν και το μέτρο αυτό δεν επηρεάζεται από τις αλλαγές στο πάνω και κάτω μέρος της κατανομής του εισοδήματος, ένα σημαντικό μειονέκτημά του, είναι ότι δεν παρέχει πληροφορίες για το τι συμβαίνει στο υπόλοιπο 80% των ατόμων που έχουν μεσαίο εισόδημα (Burkhauser et al., 2009).

Το πιο διαδεδομένο μέτρο μέτρησης της ανισότητας είναι ο δείκτης Gini. Οι τιμές του δείκτη αυτού κυμαίνονται μεταξύ του 0 και του 1, με το 0 να αντανakλά την πλήρη ισότητα και το 1 την πλήρη ανισότητα (ένα άτομο έχει όλο το εισόδημα και την κατανάλωση, και το άλλο δεν έχει καθόλου) (Gini, 1912; Gini, 1914; Gini, 1921; Anand, 1983; Chakravarty, 1990; Xu, 2004; Alvaredo, 2011).

Διαγραμματικά, ο συντελεστής Gini μπορεί να αναπαρασταθεί εύκολα από το εμβαδόν μεταξύ της καμπύλης Lorenz και της γραμμής της ισότητας, όπως φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί. Οι καμπύλες Lorenz είναι οι καμπύλες της αθροιστικής συχνότητας (cumulative frequency) των παρατηρήσεων, όπου συγκρίνεται η κατανομή μιας μεταβλητής ως προς μια ομοιογενή κατανομή, που αντιπροσωπεύει την ισότητα. Η ισοκατανομή παριστάνεται από τη διαγώνιο και όσο μεγαλύτερη είναι η απόκλιση της καμπύλης Lorenz από αυτή, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισοκατανομή.

Διάγραμμα 1: Καμπύλη Lorenz Κατανομής Εισοδήματος

Πηγή: Alvaredo, 2011

Στον κάθετο άξονα αναπαρίσταται το αθροιστικό μερίδιο του εισοδήματος (%) και στον οριζόντιο το αθροιστικό μερίδιο του πληθυσμού (%). Σε αυτό το παράδειγμα, παρατηρούμε ότι το 40% λαμβάνει περίπου το 20% του συνολικού εισοδήματος. Αν καθένας είχε το ίδιο εισόδημα, αν δηλαδή υπήρχε απόλυτη ισότητα, η καμπύλη κατανομής του εισοδήματος θα ήταν η ευθεία γραμμή στο γράφημα – δηλαδή η γραμμή της απόλυτης ισότητας. Ο συντελεστής Gini υπολογίζεται αν διαιρέσουμε την περιοχή A με το άθροισμα των περιοχών A και B. Στην περίπτωση που το εισόδημα διανέμεται εντελώς ίσα, τότε η καμπύλη Lorenz και η γραμμή της απόλυτης ισότητας συμπίπτουν και ο συντελεστής Gini είναι μηδέν. Όταν ένα άτομο λαμβάνει όλα τα έσοδα, η καμπύλη Lorenz θα διέρχεται από τα σημεία (0,0), (100,0) και (100,100), και οι επιφάνειες A και B θα ταυτίζονται, δίνοντας τιμή 1 στο δείκτη Gini. Ορισμένες φορές υποστηρίζεται ότι ένα από τα μειονεκτήματα του συντελεστή Gini είναι ότι δεν είναι προσθετικό σε όλες τις ομάδες, ότι δηλαδή ο συνολικός δείκτης Gini μιας κοινωνίας δεν είναι ίσος με το άθροισμα των δεικτών Gini των υποομάδων της (Alvaredo, 2011).

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως ένας σημαντικός παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη σε όλες σχεδόν τις μεθόδους μέτρησης της ανισότητας είναι ο πληθυσμός των φτωχών, των πλουσίων, ή αυτών με μεσαίο εισόδημα. Η ανισοκατανομή του παγκόσμιου εισοδήματος είναι αυτή που ορίζει καταρχήν τους

φτωχούς και τους πλούσιους πληθυσμούς. Στις επόμενες παραγράφους θα ασχοληθούμε ενδελεχώς με τη φτώχεια.

2.3. Βασικοί Ορισμοί της Φτώχειας

Η φτώχεια δεν είναι εύκολο να οριστεί, λόγω του δυναμικού και πολυδιάστατου χαρακτήρα της. Οι υφιστάμενες εννοιολογικές και οι μεθοδολογικές διαφοροποιήσεις μπορεί να οδηγήσουν στον προσδιορισμό διαφορετικών ατόμων ή ομάδων υψηλού κινδύνου και κατά συνέπεια σε διαφορετικές πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος. Ο προβληματισμός σχετικά με τον εννοιολογικό και ποσοτικό προσδιορισμό της φτώχειας έχει αποτελέσει και εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο εκτεταμένων ερευνητικών αναζητήσεων και προβληματισμών.

Αναφορικά με τον ορισμό της φτώχειας, όπως αυτός δίνεται μέσα από το εγχειρίδιο της Παγκόσμιας Τράπεζας, με τον όρο αυτό νοείται η στέρηση της ευημερίας. Η συμβατική άποψη δίνει τον ορισμό της φτώχειας μέσα από την έννοια της ευημερίας, καθώς τα φτωχά άτομα είναι εκείνα που δεν έχουν ικανοποιητικό εισόδημα ή δεν πραγματοποιούν επαρκή κατανάλωση, πάνω από ένα επαρκές ελάχιστο όριο. Αυτή η άποψη αντιμετωπίζει τη φτώχεια σε μεγάλο βαθμό με νομισματικούς όρους. Οι διαστάσεις της φτώχειας μπορούν να μετρηθούν βάσει του υποσιτισμού ή του αλφαριθμητισμού (The World Bank, 2012).

Η ευρύτερη προσέγγιση για την ευημερία (και φτώχεια) επικεντρώνεται στην ικανότητα του ατόμου να λειτουργήσει μέσα στην κοινωνία. Στην περίπτωση αυτή η φτώχεια ορίζεται με κοινωνικά κριτήρια, δεδομένου ότι οι φτωχοί άνθρωποι συχνά στερούνται βασικές ανάγκες, όπως το εισόδημα ή εκπαίδευση, ή βρίσκονται σε κακή κατάσταση υγείας, ή αισθάνονται ανίσχυροι, ή παρουσιάζουν έλλειψη πολιτικών ελευθεριών. Η φτώχεια είναι πολλές φορές απόρροια της κρίσης σε διάφορα επίπεδα (οικονομικής, ανθρωπιστικής, κ.ά.) που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι χώρες ανά τον κόσμο (Alkire et al, 2011).

Σύμφωνα με την Unesco (2001) η φτώχεια είναι η κατάσταση κατά την οποία βασικές ανάγκες των ανθρώπων όπως τροφή, ένδυση και στέγη δε μπορούν να ικανοποιηθούν. Η φτώχεια μελετάται σε σχετικούς και απόλυτους όρους και έτσι

έχουμε από τη μία, την απόλυτη φτώχεια, η οποία είναι ταυτόσημη της ένδειας και υπάρχει όταν οι άνθρωποι δεν μπορούν να αποκτήσουν επαρκείς πόρους (τροφή), ώστε να εξασφαλίσουν το ελάχιστο επίπεδο της σωματικής υγείας. Στην έννοια της απόλυτης φτώχειας δεν εμπίπτουν θέματα όπως η ποιότητα ζωής ή το συνολικό επίπεδο της ανισότητας στην κοινωνία και επομένως, η ιδέα αυτή αποτυγχάνει να αναγνωρίσει ότι τα άτομα έχουν σημαντικές κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες. Πολλές επικρίσεις όπως αυτή, οδήγησαν στη δημιουργία της έννοιας «σχετική φτώχεια».

«Σχετική φτώχεια» υπάρχει όταν οι άνθρωποι δε διαθέτουν ένα ορισμένο ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, όπως αυτό καθορίζεται από την κυβέρνηση (και είναι κάτι που συναντάται στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού). Με άλλα λόγια η σχετική φτώχεια ορίζει τη φτώχεια σε σχέση με την οικονομική κατάσταση των άλλων μελών της κοινωνίας: οι άνθρωποι είναι φτωχοί αν πέσουν κάτω από τα ενδεδειγμένα πρότυπα διαβίωσης ενός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου. Μια σημαντική κριτική κατά των δύο αυτών προσεγγίσεων είναι ότι σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με το εισόδημα και την κατανάλωση (Unesco, 2001).

Για την περαιτέρω ανάπτυξη του ορισμού της έννοιας της σχετικής φτώχειας ή της σχετικής στέρησης, τρεις παράγοντες λαμβάνονται υπόψη. Ο παράγοντας του εισοδήματος, (δηλαδή οικονομικά κριτήρια) σύμφωνα με τον οποίο ένα άτομο είναι φτωχό μόνο αν το εισόδημά του είναι κάτω από το όριο της φτώχειας της χώρας του (το οποίο ορίζεται από την άποψη, του να έχει κάποιος επαρκές εισόδημα για την κάλυψη των αναγκών του σε τροφή). Ο παράγοντας των βασικών αναγκών, ο οποίος βαίνει πέραν της οπτικής γωνίας του εισοδήματος και περιλαμβάνει την ανάγκη για εξασφάλιση από την κοινότητα των βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, που είναι απαραίτητες για να αποτρέψουν τα άτομα από τη φτώχεια. Τέλος ο παράγοντας της ενδυνάμωσης, ο οποίος ερμηνεύει τη φτώχεια ως έλλειψη κάποιων βασικών δυνατοτήτων (Smelser & Baltes, 2001).

Η μείωση της φτώχειας αποτελεί πλέον μια διεθνή ανησυχία, χωρίς ωστόσο να υπάρχει διεθνής συναίνεση σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές που πρέπει να ακολουθηθούν για την καταπολέμησή της. Με καθαρά οικονομικούς όρους, εισοδηματική φτώχεια υπάρχει όταν το εισόδημα μιας οικογένειας δεν πληροί ένα καθορισμένο κατώτατο όριο, που σημειωτέον διαφέρει από χώρα σε χώρα. Συνήθως

μετριέται ανά οικογένεια και όχι κατ' άτομο, και προσαρμόζεται στον αριθμό των ατόμων ανά οικογένεια. Στόχος των οικονομολόγων είναι να προσδιορίσουν αριθμητικά, τις οικογένειες, των οποίων η οικονομική θέση πέφτει κάτω από κάποια ελάχιστα επίπεδα. Σύμφωνα με το διεθνές πρότυπο, σε επίπεδα ακραίας φτώχειας βρίσκεται το άτομο όταν έχει στην κατοχή του λιγότερο από 1 \$ την ημέρα (Chen & Ravallion, 2015).

Η κατανόηση της φτώχειας από την πλευρά της κοινωνικής επιστήμης, είναι κρίσιμης σημασίας για την οικονομική ιδέα της ελεύθερης επιλογής μοντέλων, σύμφωνα με τα οποία τα άτομα ελέγχουν τη μοίρα τους και ως εκ τούτου είναι υπαίτια για τη φτώχεια τους. Η μέτρηση της φτώχειας δεν πρέπει να επαφίεται στην κοινωνιολογία, αφού οι μελετητές στον τομέα αυτό ενδιαφέρονται για τα αίτια της φτώχειας, και το ρόλο του πολιτισμού, της εξουσίας, της κοινωνικής δομής και των άλλων παραγόντων σε αυτή. Κατά συνέπεια, η πολυδιάστατη φύση της φτώχειας, ιδίως στην κοινωνική πτυχή της, (π.χ. κακή στέγαση ή κακή υγεία), πρέπει να προσδιοριστεί επακριβώς, ώστε να δημιουργηθούν πιο αποτελεσματικά προγράμματα για την καταπολέμηση της φτώχειας. Οι υποθέσεις που συνήθως παίζουν κυρίαρχο ρόλο στις κοινωνιολογικές θεωρίες της φτώχειας βασίζονται στην ιδέα ότι τα άτομα επηρεάζονται από το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο ζουν (Dercon, 2005).

Αναμφισβήτητα, σήμερα, λοιπόν, δεν πρέπει να εξετάζονται μόνο οι οικονομικές επιπτώσεις της φτώχειας, αφού το φαινόμενο αυτό έχει και κοινωνικές, πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Μία κοινωνική επίπτωση είναι για παράδειγμα ότι υπονομεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα (Alkire et al, 2011). Μερικά από τα δικαιώματα που θίγονται είναι:

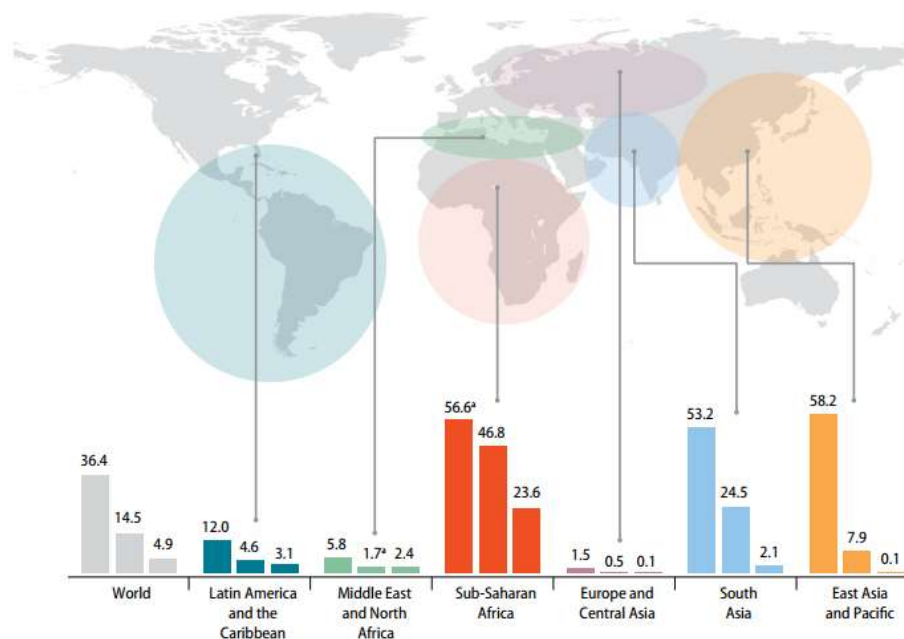
- 1) Οικονομικής φύσης, όπως το δικαίωμα στην εργασία για την εξασφάλιση επαρκούς εισοδήματος
- 2) Κοινωνικής φύσης, όπως το δικαίωμα στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση, ή το δικαίωμα να υπάρχει ένα πρόγραμμα για τη μείωση της φτώχειας και για τη μελέτη των αιτιών εκδήλωσης
- 3) Πολιτικής φύσης, όπως η ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης και του συνεταιρίζεσθαι και
- 4) Πολιτιστικής φύσης, όπως η ύπαρξη πολιτιστικής ταυτότητας και το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή μιας κοινότητας (Alkire et al, 2011).

Το μέγεθος του φτωχού πληθυσμού παγκοσμίως, έχει μειωθεί σημαντικά, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από 1,25\$ την ημέρα (τιμή που έχει θεσπιστεί από την Παγκόσμια Τράπεζα και κάτω από την οποία υπάρχει η ακραία φτώχεια) έχει μειωθεί στο μισό από το 1990, φθάνοντας περίπου τα 1 δισεκατομμύριο άτομα το 2011, που αντιπροσωπεύουν το 14,5% του συνόλου του παγκόσμιου πληθυσμού. Τα δεδομένα των ετών 2010 και 2011 δείχνουν μια αξιοσημείωτη μείωση των συνθηκών ακραίας φτώχειας ανά περιοχή, όπως φαίνεται στον πίνακα 1 και το διάγραμμα 2 που ακολουθούν (The World Bank, 2015).

Πίνακας 1: Ποσοστό Παγκόσμιου Πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (με κάτω από 1.25\$ ημερησίως)								
						Προβλέψεις		
Περιοχή	1990	2005	2008	2010	2011	2015	2020	2030
Ανατολική Ασία και Ειρηνικός	58.2	16.7	13.7	10.3	7.9	4.1	1.5	0.1
Ανατολική Ευρώπη και Κεντρική Ασία	1.5	1.3	0.4	0.6	0.5	0.3	0.2	0.1
Λατινική Αμερική και Καραϊβική	12.0	7.4	5.4	4.8	4.6	4.3	3.8	3.1
Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική	5.8	3.0	2.1	1.7	1.7	2.0	1.8	2.4
Νότια Ασία	53.2	39.3	34.1	29.0	24.5	18.1	13.8	2.1
Υπό-Σαχάρια Αφρική	56.6	52.8	49.7	48.2	46.8	40.9	34.2	23.6
Σύνολο (Αναπτυσσόμενες Χώρες)	43.5	24.8	21.8	19.1	17.0	13.4	10.5	5.7
Παγκόσμιο Σύνολο	36.4	21.1	18.6	16.3	14.5	11.5	9.1	4.9

Πηγή: The World Bank, 2015

Διάγραμμα 2: Παγκόσμιες και περιφερειακές τιμές ποσοστού φτώχειας για το 1990 και το 2011 και εκτιμήσεις για το 2030

Πηγή: *The World Bank, 2015*

Από τα παραπάνω στοιχεία παρατηρούμε ότι η φτώχεια ήταν και είναι πιο διαδεδομένη στην υποσαχάρια Αφρική και τη Νότια Ασία από ό,τι σε άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 80% των φτωχών πληθυσμών σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τις τιμές του 2011, σχεδόν τα 3/5 των ακραία φτωχών πληθυσμών παγκοσμίως είναι συγκεντρωμένο σε μόλις πέντε χώρες: το Μπαγκλαντές, την Κίνα, τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, την Ινδία και τη Νιγηρία. Οι χώρες αυτές μαζί και με τις Αιθιοπία, Ινδονησία, Πακιστάν, Μαδαγασκάρη και Τανζανία συγκεντρώνουν πάνω από το 70% των παγκοσμίως ακραία φτωχών πληθυσμών. Οι εκτιμήσεις ωστόσο μέχρι και το 2030 της Παγκόσμιας Τράπεζας δείχνουν ότι αυτά τα ποσοστά θα μειωθούν σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Εν μέρει η μείωση αυτή έχει ήδη αρχίσει να διαφαίνεται σε ορισμένες μελέτες. Πιο συγκεκριμένα, η φτώχεια στην Ινδία για παράδειγμα μειώθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε δύο χρόνια (The World Bank, 2015).

Επίσης τα χαμηλά ποσοστά φτώχειας αντικατοπτρίζουν οι αναθεωρήσεις των στοιχείων σχετικά με τον πληθυσμό, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν την εκτίμηση του αριθμού της φτώχειας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Για παράδειγμα, η καταμέτρηση του αστικού πληθυσμού της Κίνας για το 2013 παρουσίασε αύξηση,

γεγονός το οποίο οδήγησε σε μείωση του φτωχού πληθυσμού κατά 1-2 ποσοστιαίες μονάδες. Επίσης, από τη στιγμή που ο φτωχός πληθυσμός της Κίνας συγκεντρώνεται στις αγροτικές περιοχές, η αύξηση του πληθυσμού στις αστικές περιοχές ανεβάζει τη συνολική εκτίμηση του πληθυσμού, με μικρές επιπτώσεις στο συνολικό αριθμό των φτωχών. Ακόμα, οι χαμηλές εκτιμήσεις για τη φτώχεια αντικατοπτρίζουν τις αναθεωρήσεις στο δείκτη τιμών των καταναλωτών (The World Bank, 2015).

2.4. Μέθοδοι Μέτρησης της Φτώχειας

Η μέτρηση του φτωχού πληθυσμού σε παγκόσμια κλίμακα είναι σημαντική για τις κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς. Ο αριθμός των ατόμων αυτών πρέπει να είναι γνωστός, ούτως ώστε σ' αυτές τις ευάλωτες ομάδες να ληφθούν μέτρα για την καταπολέμηση του φαινομένου της φτώχειας. Τα προγράμματα μείωσης της φτώχειας και οι δράσεις που κατά καιρούς λαμβάνουν χώρα, είναι απαραίτητο να παρακολουθούνται στενά ώστε να αξιολογείται η αποτελεσματικότητά τους (OECD, 2015).

Όταν η δημόσια πολιτική, λοιπόν, έχει ως στόχο τη μείωση της φτώχειας, πρέπει αρχικά να αποσαφηνιστεί, ποιος θεωρείται φτωχός και υπό ποιες προϋποθέσεις. Οι πάροχοι πληροφοριών σχετικά με τη φτώχεια, καλούνται να διαδραματίσουν ένα ισχυρό ρόλο, καθώς προσφέρουν τη βάση επί της οποίας θα αξιολογηθεί, το πόσο καλά οι διαφορετικές πολιτικές αντιμετώπισης της φτώχειας, συντελούν στη μείωσή της. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητη η σύγκριση των μελετών που ασχολούνται με το θέμα της μέτρησης της φτώχειας. Οι πληροφορίες που κάθε έρευνα προσφέρει, αν και προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα, είναι ικανές να εξασφαλίσουν μια συνεκτική βάση πάνω στην οποία μπορεί να στηριχθεί ο εκάστοτε κρατικός μηχανισμός, προκειμένου να χαραχθεί μία πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας. Η παράδοση των μελετών αυτών ανέκαθεν χρησιμοποιούσε το εισόδημα, ως μέτρο καθορισμού της φτώχειας (Martin, 1998). Σε κάθε περίπτωση οριζόταν μια «γραμμή» ή ένα όριο, με απλά λόγια, κάτω από το οποίο τα άτομα θεωρούνται φτωχά. Οι γραμμές συνήθως εκφράζονται με τη χρήση των τιμών των δεικτών, συχνά χρηματικών. Οι διαφορετικές γραμμές φτώχειας που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία είναι οι εξής:

Απόλυτα Όρια Φτώχειας

Οι γραμμές αυτές αντικατοπτρίζουν την αξία των πόρων που απαιτούνται για τη διατήρηση ενός ελάχιστου επιπέδου ευημερίας. Ο στόχος είναι να μετρηθεί το κόστος που συνεπάγεται η αγορά ενός καλαθιού με τα βασικά προϊόντα (αγαθά και υπηρεσίες), το οποίο επιτρέπει στο άτομο να φθάσει τα ελάχιστα επίπεδα ικανοποίησης, από την άποψη των βασικών αναγκών. Ένα από τα χαρακτηριστικά των ορίων της απόλυτης φτώχειας είναι ότι επηρεάζονται από την οικονομική ανάπτυξη, παρά το γεγονός ότι θεωρητικά κατανέμονται ομοιογενώς μεταξύ του πληθυσμού. Ειδικότερα, εάν υπάρχει μια αύξηση στα επίπεδα εισοδήματος σε μια κοινωνία, ακόμα και αν η αύξηση αυτή κατανέμεται ομοιογενώς μεταξύ του πληθυσμού, το ποσοστό των φτωχών ανθρώπων που υπολογίζεται με τα απόλυτα όρια της φτώχειας θα μειωθεί (Martin, 1998).

Μία ευρέως χρησιμοποιούμενη απόλυτη γραμμή φτώχειας είναι το 1\$/κάτοικο την ημέρα, ενώ η Παγκόσμια Τράπεζα στις μελέτες που διενεργεί γύρω από το θέμα της φτώχειας, χρησιμοποιεί το όριο του 1,25\$ την ημέρα. Ως εκ τούτου φτωχά θεωρείται ότι είναι τα άτομα που ζουν με λιγότερους οικονομικούς πόρους από αυτούς που απαιτούνται από την απόλυτη γραμμή φτώχειας, που κάθε φορά ορίζεται. (The World Bank, 2011).

Σχετικά Όρια Φτώχειας

Τα σχετικά όρια φτώχειας κατατάσσουν υπό μελέτη τους ανθρώπους μιας κοινωνίας σε δύο ομάδες: σε αυτούς που βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση, δηλαδή τους φτωχούς, και στους υπόλοιπους. Αν υπάρχει μια ομοιογενής αύξηση των εισοδημάτων σε μια κοινωνία, για παράδειγμα, μια αύξηση κατά 5% στο εισόδημα όλων των νοικοκυριών, τα όρια σχετικής φτώχειας παράγουν τα ίδια ποσοστά φτώχειας πριν και μετά από αυτή την άνοδο. Το όριο της φτώχειας θα είναι μεγαλύτερο, αλλά το ποσοστό των φτωχών ανθρώπων θα παραμείνει το ίδιο. (Martin, 1998).

Τα όρια σχετικής φτώχειας συνήθως χρησιμοποιούν δείκτες που βασίζονται στις νομισματικές μεταβλητές, όπως τα έσοδα ή τα έξοδα. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, καθορίζεται ένα ελάχιστο μεταβλητό επίπεδο κάτω από το οποίο οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται ως φτωχοί, και πάνω από το οποίο θεωρείται ότι δεν είναι

φτωχοί. Αν υποθέσουμε για παράδειγμα, ότι η επιλεγμένη μεταβλητή είναι το εισόδημα, το επίπεδο θα εξαρτηθεί από τη διανομή του εισοδήματος στον πληθυσμό. Η πιο συνηθισμένη διαδικασία, προκειμένου να επιλεγεί ποια μεταβλητή θα χρησιμοποιηθεί, είναι να χρησιμοποιούνται μεταβλητές που αντιπροσωπεύουν τα έσοδα ή τα έξοδα ενός ατόμου. Τόσο τα έσοδα, όμως, όσο και οι δαπάνες, έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Το ετήσιο εισόδημα, το οποίο, θεωρητικά, φαίνεται να είναι η καλύτερη επιλογή, αντικατοπτρίζει την οικονομική ικανότητα ενός νοικοκυριού, αλλά παρέχει μόνο μερική γνώση, καθώς εκτός από το εισόδημα τα νοικοκυριά διαθέτουν και περιουσιακά στοιχεία, που επίσης αποτελούν μέρος του συνολικού πλούτου τους και επηρεάζουν το βιοτικό τους επίπεδο (Johnson, 2001). Οι μεταβλητές δαπάνες, επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση της φτώχειας, καθώς τα νοικοκυριά δε μεταβάλλουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες, όταν υπάρχουν περιστασιακές μειώσεις στο εισόδημά τους. Δηλαδή, οι δαπάνες εξαρτώνται περισσότερο από την έννοια του μόνιμου εισοδήματος παρά του πραγματικού. Με τη σειρά της, η φτώχεια είναι πολύ στενά συνδεδεμένη με το λεγόμενο μόνιμο εισόδημα και ως εκ τούτου, οι δαπάνες θα ήταν μια καλή μεταβλητή για τη μέτρηση της φτώχειας. Η επιλογή των δαπανών, όμως, ως νομισματική μεταβλητή έχει και μειονεκτήματα, καθώς είναι γνωστό ότι οι κατευθυντήριες γραμμές της κατανάλωσης των νοικοκυριών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται τα νοικοκυριά. Παρά ταύτα, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι δύο μεταβλητές, το εισόδημα και οι δαπάνες, υπόκεινται σε σφάλματα μέτρησης. Έχει διαπιστωθεί ότι αρκετά συχνά τα στοιχεία των εσόδων, που καταγράφονται από έρευνες, υποτιμούν το πραγματικό εισόδημα. Κατά τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη, το εισόδημα έχει χρησιμοποιηθεί ως επίσημη μεταβλητή για την κατάρτιση στατιστικών στοιχείων σχετικών με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό (The World Bank, 2011).

Ο OECD από την άλλη χρησιμοποιεί κάποια διαφορετικά στατιστικά μέτρα για τη μέτρηση της φτώχειας, που συνδέονται με την κατανάλωση, η οποία υπολογίζεται είτε ως ο συνδυασμός καθορισμένων συντελεστών στάθμισης, που απονέμονται σε κάθε μέλος, είτε ως ο συνδυασμός της βαρύτητας που δίνεται σε κάθε μέλος του νοικοκυριού. Ο τελευταίος τρόπος, μάλιστα, χρησιμοποιείται επίσημα και από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία. Επιπλέον, οι μονάδες κατανάλωσης

χρησιμοποιούνται επίσης και από άλλους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τη μέτρηση της φτώχειας (Eurostat, 2002).

Σε άλλες μελέτες ως δείκτες μέτρησης της φτώχειας χρησιμοποιούνται η συχνότητα, η διανομή και η έντασή της. Οι επιπτώσεις της φτώχειας σχετίζονται συχνά με την έκταση του προβλήματος. Είναι επίσης σημαντικό να έχουμε διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την ένταση της φτώχειας. Ένα τέτοιου είδους μέτρο μας επιτρέπει να κατανοήσουμε, μέχρι ποιο σημείο η φτώχεια πλήττει τον πληθυσμό. Εστιάζει, δηλαδή, σε ποιο βαθμό τα άτομα θεωρούνται φτωχά και όχι στα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την κατάταξή τους σε φτωχά (IPRCC & OPHI, 2012).

Υποκειμενικά Όρια Φτώχειας

Τα υποκειμενικά όρια της φτώχειας βασίζονται στη γνώμη που έχουν τα ίδια τα άτομα για τον εαυτό τους σε σχέση με την κοινωνία στο σύνολό της. Με άλλα λόγια, η έννοια της φτώχειας που χρησιμοποιείται σε αυτήν την περίπτωση διακρίνει τα άτομα σε φτωχά και σε μη φτωχά, βάσει της αντίληψης των ατόμων ή των νοικοκυριών σχετικά με το τι σημαίνει να είσαι φτωχός (Alkire et al, 2011).

Ακόμα ένα θέμα που πρέπει να μελετήσουμε, είναι το γεγονός ότι σε πολλές έρευνες, μελετάται ο πληθυσμός που είναι σε κίνδυνο φτώχειας, και όχι ο φτωχός πληθυσμός. Σύμφωνα με την Eurostat (2015), ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας είναι το ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) κάτω από το όριο του κινδύνου της φτώχειας, το οποίο καθορίζεται στο 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Ο δείκτης αυτός, δε μετρά τον πλούτο ή τη φτώχεια, αλλά το χαμηλό εισόδημα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους κατοίκους αυτής της χώρας, κάτι το οποίο δε συνεπάγεται αναγκαστικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο (ΟΚΕ, 2009).

Τέλος ένα θέμα που έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα στη βιβλιογραφία, είναι η σύνδεση της φτώχειας με την οικονομική μεγέθυνση. Οι μελέτες οι οποίες έχουν ασχοληθεί με την έρευνα της συγκεκριμένης συσχέτισης μπορούν γενικά με βάση τα αποτελέσματά τους να χωριστούν σε δύο διαφορετικές ομάδες. Σε αυτές οι οποίες υποστηρίζουν την άποψη ότι η οικονομική μεγέθυνση επιφέρει τουλάχιστον μία ανάλογη ποσοστιαία μεταβολή στη φτώχεια (είτε αυτή αφορά το εισόδημα των

φτωχών είτε το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο φτώχειας) και σε αυτές οι οποίες υποστηρίζουν ότι η συγκεκριμένη επίδραση είναι μικρότερη της μονάδας, δηλαδή στατιστικά είναι μη σημαντική ή έχει χαμηλή ερμηνευτική ικανότητα (Παπαθεοδώρου και συν., 2010). Τις δύο αυτές ομάδες ερευνών θα μελετήσουμε αναλυτικά στη συνέχεια.

Στην πρώτη ομάδα ερευνών ο Iradian (2005), λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι το όριο φτώχειας προσδιορίζεται στο 1 δολάριο την ημέρα, κατέληξε στο ότι μία ποσοστιαία αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 1% συντελεί στη μείωση σε 1,08% του ποσοστού του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Γι αυτή την ομάδα ερευνών τα αποτελέσματα αναφέρουν πως η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης είναι ικανή συνθήκη για τη μείωση της φτώχειας, υποτιμώντας την αναγκαιότητα για εφαρμογή αναδιανεμητικών πολιτικών και για βελτίωση των θεσμών κοινωνικής προστασίας (Παπαθεοδώρου και συν., 2010).

Περνώντας στη δεύτερη ομάδα ερευνών οι οποίες αμφισβητούν τα προαναφερθέντα πορίσματα, οι Bleanay and Nishiyama (2004) σε έρευνά τους για την περίοδο 1965-1990, προσπάθησαν να μετρήσουν τη φτώχεια με βάση το μέσο εισόδημα και το εισοδηματικό μερίδιο του 20% του πιο φτωχού τμήματος του πληθυσμού. Τα ευρήματά τους έδειξαν πως η οικονομική μεγέθυνση δεν κατέληξε στο να ερμηνεύει στατιστικά σημαντικά τη μεταβολή στο εισοδηματικό μερίδιο των φτωχών και επιπλέον ότι το μέσο εισοδημάτων φτωχών αυξήθηκε κατά 0,3% όταν το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημείωσε αύξηση κατά 1%.

Πολλές από τις σχετικά πρόσφατες μελέτες οι οποίες έχουν αμφισβητήσει τη σπουδαιότητα της οικονομικής μεγέθυνσης στο να επιφέρει από μόνη της σημαντική μείωση της φτώχειας επικεντρώνονται στις ανεπτυγμένες οικονομίες. Πιο συγκεκριμένα ο Brady (2003) εργαζόμενος με δεδομένα από 18 ανεπτυγμένες χώρες για τη χρονική περίοδο 1967-1997, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η οικονομική μεγέθυνση έχει θετική επίδραση στη φτώχεια πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Αντιθέτως, δεν απορρέει στατιστικά σημαντική επιρροή της οικονομικής μεγέθυνσης στη φτώχεια μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Σε έρευνα που έκανε δύο χρόνια αργότερα, το 2005, με τις ίδιες χώρες και για την ίδια χρονική περίοδο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η οικονομική μεγέθυνση παρουσιάζεται να μειώνει στατιστικά σημαντικά τη φτώχεια, ωστόσο η επίδρασή της είναι αρκετά χαμηλότερη από αυτή που ασκούν στη μείωση της φτώχειας οι δείκτες οι οποίοι αφορούν το κοινωνικό

κράτος. Σε συναφή αποτελέσματα έφτασαν και οι Caminada et al. (2010), σε δείγμα 28 χωρών του OECD με δεδομένα για τη χρονική περίοδο 1985-2010. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η οικονομική μεγέθυνση δεν είχε στατιστικά σημαντική επίδραση στο επίπεδο φτώχειας, ενώ αντιθέτως σημαντική παρουσιάστηκε η ερμηνευτική ικανότητα των δημόσιων κοινωνικών δαπανών.

Κεφάλαιο 3^ο

Φτώχεια και Ανισότητα στον Ανεπτυγμένο Κόσμο: Αμερική και Ευρώπη

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα δούμε αναλυτικά τις συνθήκες που επικρατούν όσον αφορά τη φτώχεια και την ανισότητα στον ανεπτυγμένο κόσμο, δηλαδή στην Ευρώπη και στην Αμερική. Θα παρατεθούν στατιστικά στοιχεία μέσα από τα οποία θα παρουσιαστεί η διαχρονική κατάσταση στις δύο περιοχές, και τα στοιχεία αυτά θα ερμηνευτούν.

3.1. Φτώχεια και Ανισότητα στην Ευρώπη

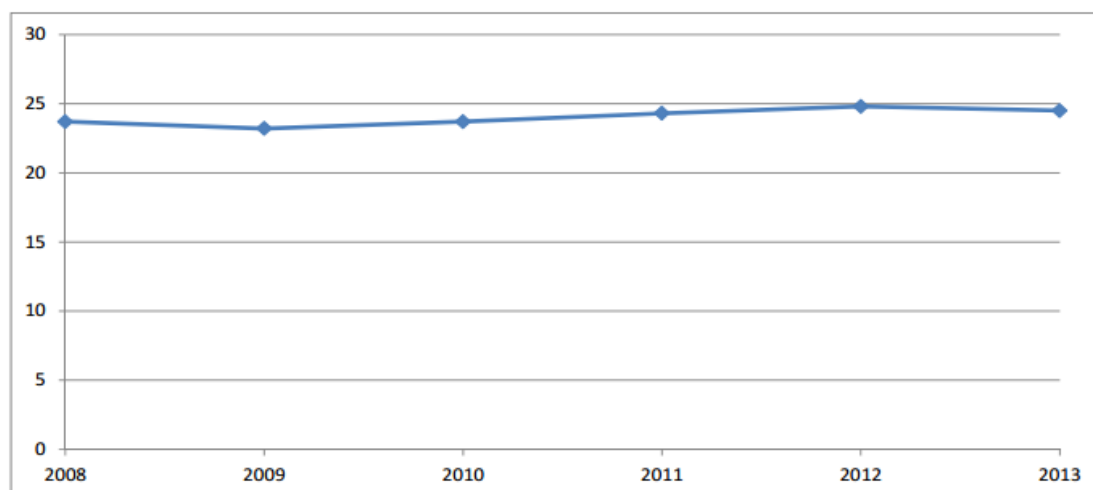
Παρά τη συνολική ευημερία της Ευρώπης, η φτώχεια στην περιφέρεια της ΕΕ εξακολουθεί να είναι σε σχετικά υψηλό επίπεδο, καθώς σχεδόν 1 στα 7 άτομα βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας. Τα στοιχεία είναι ακόμη υψηλότερα για ορισμένες ομάδες, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι. Μεταξύ του 2009 και του 2013, ο αριθμός των Ευρωπαίων που ζούσαν με σοβαρές υλικές στερήσεις, αυξήθηκε σχεδόν κατά 7.500.000 άτομα, φτάνοντας τα 50.000.000 άτομα (Alkire et al, 2014).

Οι Γερμανοί, οι Έλληνες και οι Πορτογάλοι είναι λαοί που αναφέρουν τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας εισοδήματος προ φόρων και κοινωνικών μεταβιβάσεων. Η εισοδηματική ανισότητα είναι μεγαλύτερη στη Βουλγαρία, στη Λετονία και στη Λιθουανία. Ωστόσο, μια σειρά από χώρες, όπως η Γαλλία και η Δανία, είδαν επίσης μια αύξηση της ανισότητας του διαθέσιμου εισοδήματος μεταξύ του 2005 και 2013 (Alkire et al, 2014). Τα ποσοστά φτώχειας μεταξύ των απασχολούμενων είναι υψηλότερα στη Ρουμανία και στην Ελλάδα, αλλά αυξάνονται και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας και της Σλοβενίας. Επίσης οι γυναίκες στη Γερμανία, στην Αυστρία και στην Τσεχική Δημοκρατία αντιμετωπίζουν μερικές από τις μεγαλύτερες διαφορές στις αμοιβές μεταξύ των δύο φύλων στην Ευρώπη. Το φορολογικό σύστημα και το σύστημα

κοινωνικών παροχών στη Σουηδία είναι από τα πιο προοδευτικά στην Ευρώπη, γεγονός που συνέβαλλε στη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας στη χώρα κατά 53% μεταξύ του 2005 και του 2013. Το αντίστοιχο σύστημα της Ισπανίας κατάφερε να μειώσει την εισοδηματική ανισότητα κατά τη διάρκεια των ίδιων ετών μόνο κατά 32 % σε σχέση με τη Σουηδία (Eurostat, 2013).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει η Eurostat, το 2013, 122,6 εκ. άτομα ή το 24,5% του πληθυσμού στην ΕΕ ήταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα αυτά ανήκαν σε τουλάχιστον μια από τις ακόλουθες τρεις κατηγορίες: ήταν σε κίνδυνο φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ζούσαν με σοβαρές υλικές στερήσεις, ή ζούσαν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Το ποσοστό των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28 το 2013 (24,5%) έχει μειωθεί ελαφρώς σε σύγκριση με το 2012 (24,8%), αλλά είναι υψηλότερο από ό, τι το 2008 (23,8%). Η μείωση του αριθμού των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της στρατηγικής της Ευρώπης το 2020 (Eurostat, 2014). Στο διάγραμμα 3 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28 για τα έτη 2008-2013.

Διάγραμμα 3: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας και Κοινωνικού Αποκλεισμού στην ΕΕ-28, 2008-2013

Πηγή: Eurostat

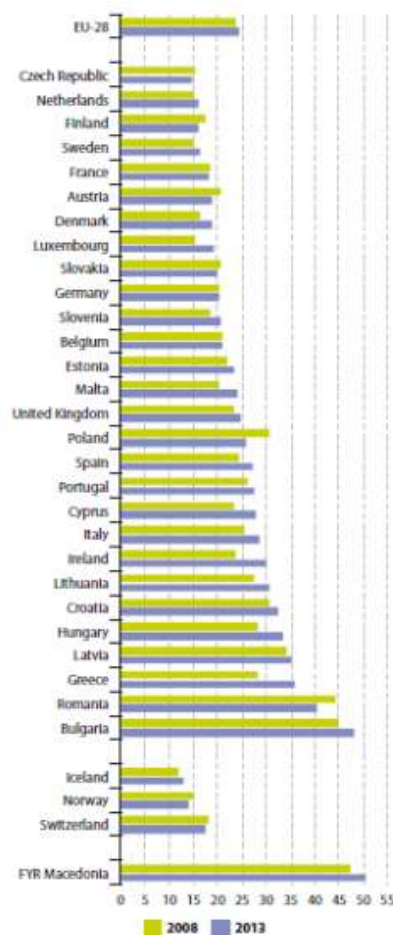
Το 2013, περισσότερο από το 1/3 του πληθυσμού ήταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε πέντε κράτη μέλη: τη Βουλγαρία (48%), τη Ρουμανία (40,4%), την Ελλάδα (35,7%), τη Λετονία (35,1%) και την Ουγγαρία (33,5%). Αντιθέτως, τα χαμηλότερα ποσοστά των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού καταγράφηκαν στην Τσεχική Δημοκρατία (14,6%), την Ολλανδία (15,9%), τη Φινλανδία (16,0%) και τη Σουηδία (16,4%) (Eurostat, 2014) (Παράρτημα, Πίνακας 1).

Μεταξύ των κρατών μελών για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, ο ρυθμός του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά τα έτη 2008-2013 στα περισσότερα από τα κράτη μέλη, σημείωσε πτώση μόνο στην Πολωνία (από 30,5% το 2008 σε 25,8% το 2013), στη Ρουμανία (από 44,2% σε 40,4%), στην Αυστρία (από 20,6% σε 18,8%), στη Φινλανδία (από 17,4% σε 16,0%), τη Σλοβακία (από 20,6% σε 19,8%), τη Τσεχική Δημοκρατία (από 15,3% σε 14,6%) και τη Γαλλία (από 18,5% σε 18,1%), ενώ το ποσοστό παρέμεινε σταθερό στο Βέλγιο (Eurostat, 2014) (Παράρτημα, Πίνακας 1).

Ο αριθμός των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-27 μειωνόταν σταθερά πριν από την οικονομική κρίση. Ο δείκτης έφθασε στο χαμηλότερο επίπεδό του το 2009, με περίπου 114 εκατομμύρια ανθρώπους να βρίσκονται σε κίνδυνο στην ΕΕ-27. Ωστόσο, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε και πάλι κατά τα επόμενα έτη.

Στο διάγραμμα 4 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα άτομα των χωρών της Ε.Ε. που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας για το 2008 και το 2013.

Διάγραμμα 4 : Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας και Κοινωνικού Αποκλεισμού στην ΕΕ-28, 2008, 2013

Πηγή: Eurostat, 2015

Για την ΕΕ-28, ο αριθμός των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ακολούθησε παρόμοια τάση, αν και σε ελαφρώς υψηλότερο επίπεδο λόγω της ένταξης της Κροατίας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4 ο αριθμός αυτός αντιπροσώπευε περίπου 118 εκατομμύρια ανθρώπους το 2008 και ανήλθε σε 122.6 εκατομμύρια ανθρώπους το 2013. Αυξήσεις του αριθμού των ατόμων έχουμε εκτός των άλλων στις χώρες της Ιρλανδίας, της Ελλάδας και της Ισπανίας οι οποίες επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη.

Στον πίνακα 2 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για τα έτη 2012-2013, από όπου παρατηρούμε τη σημαντική διαφορά που υπάρχει μεταξύ των ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Χώρες όπως το Βέλγιο η Δανία, η Τσεχία, το Λουξεμβούργο, η Ουγγαρία, κ.α. παρουσιάζουν αξιοσημείωτη μείωση στον αριθμό

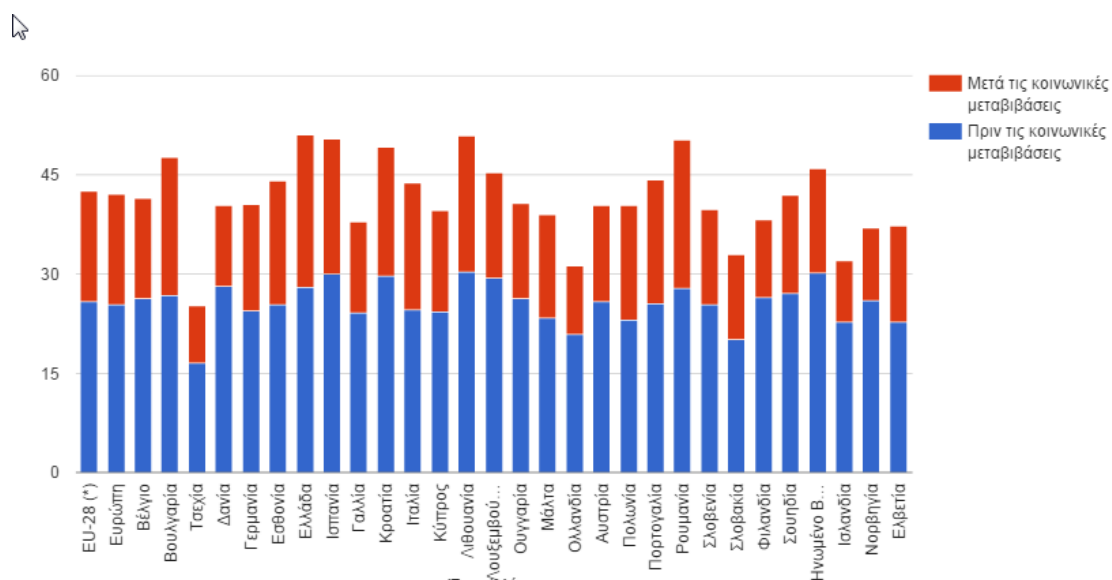
των ατόμων πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, γεγονός που σημαίνει ότι έχουν ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικών παροχών που λειτουργεί πολύ καλύτερα από ότι σε άλλες χώρες που η διαφορά αυτή δεν είναι ιδιαίτερα αισθητή.

Πίνακας 2: Ποσοστό Παγκόσμιου Πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (με κάτω από 1.25\$ ημερησίως)				
	Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις		Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	
Έτος / Χώρες	2012	2013	2012	2013
EU-28 (*)	25.8	25.8	16.9	16.7
Ευρώπη	25.2	25.3	17.0	16.7
Βέλγιο	27.7	26.3	15.3	15.1
Βουλγαρία	25.9	26.7	21.2	21 0
Τσεχία	17.6	16.6	9.6	8.6
Δανία	28.3	28.1	13.1	12.3
Γερμανία	24.3	24.4	16.1	16.1
Εσθονία	24.8	25.4	17.5	186
Ιρλανδία	39.3	-	15.7	-
Ελλάδα	26.8	28.0	23.1	23.1
Ισπανία	29.6	30.0	22.2	20.4
Γαλλία	23.8	24.2	14.1	137
Κροατία	30.6	29.7	20 4	195
Ιταλία	24.4	24.6	19.4	19.1
Κύπρος	23.5	24.3	14.7	153
Λιθουανία	28.4	30.3	18.6	20.6
Λουξεμβούργο	29.0	29.4	15.1	15 9

Ουγγαρία	27.1	26.3	14.0	14.3
Μάλτα	24.0	23.3	15.1	15.7
Ολλανδία	20.6	20.8	10.1	10.4
Αυστρία	25.8	25.9	14.4	14.4
Πολωνία	22.9	23.0	17.1	17.3
Πορτογαλία	25.3	25.5	17.9	18.7
Ρουμανία	28.0	27.8	22.6	22.4
Σλοβενία	25.2	25.3	13.5	14.5
Σλοβακία	20.0	20.1	13.2	12.8
Φιλανδία	26.9	26.4	13.2	11.8
Σουηδία	27.4	27.1	14.1	14.8
Ηνωμένο Βασίλειο	29.7	30.1	16.0	15.9
Ισλανδία	23.1	22.7	7.9	9.3
Νορβηγία	25.8	26.0	10.0	10.9
Ελβετία	23.4	22.8	15.9	14.5

Πηγή: Eurostat, 2015

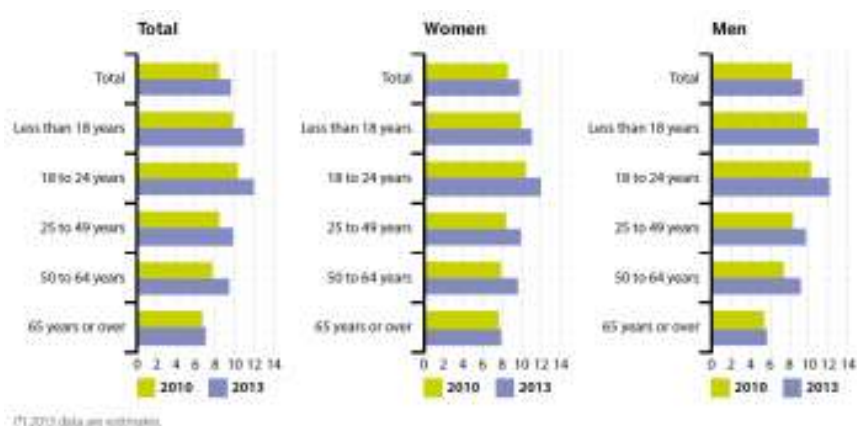
Διάγραμμα 5 : Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2013

Πηγή: Eurostat

Επίσης στο διάγραμμα 6 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα ποσοστά πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανάμεσα στα έτη 2010 και 2013, κατά ηλικιακή ομάδα και κατά φύλο. Όσον αφορά την ηλικία παρατηρούμε ότι τα άτομα μεταξύ 18 και 24 ετών είναι αυτά που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας και αυτό διαχρονικά δεν έχει αλλάξει. Η ηλικιακή ομάδα στην οποία διαφαίνονται τα χαμηλότερα ποσοστά πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας είναι οι άνω των 66 ετών. Μεταξύ των δύο φύλων δεν παρατηρούνται αξιοσημείωτες διαφορές.

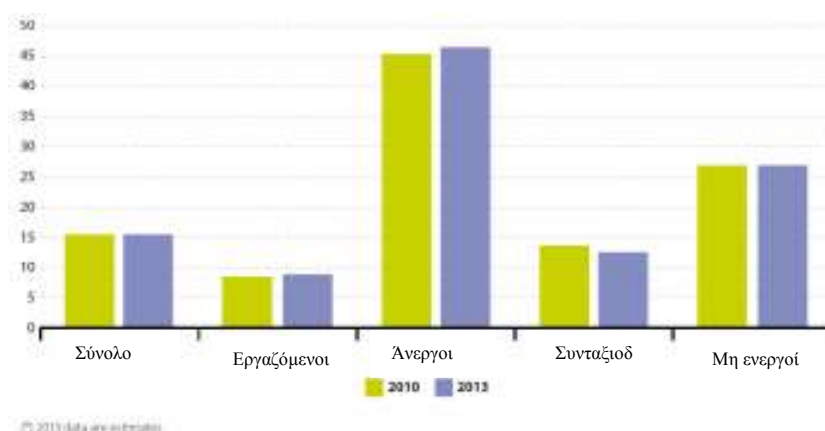
Διάγραμμα 6 : Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα, 2010, 2013

Πηγή: Eurostat

Στο διάγραμμα 7 που ακολουθεί μπορούμε επίσης να διακρίνουμε το ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανάλογα με την επαγγελματική κατάσταση.

Διάγραμμα 7: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά επαγγελματική κατάσταση, 2010, 2013

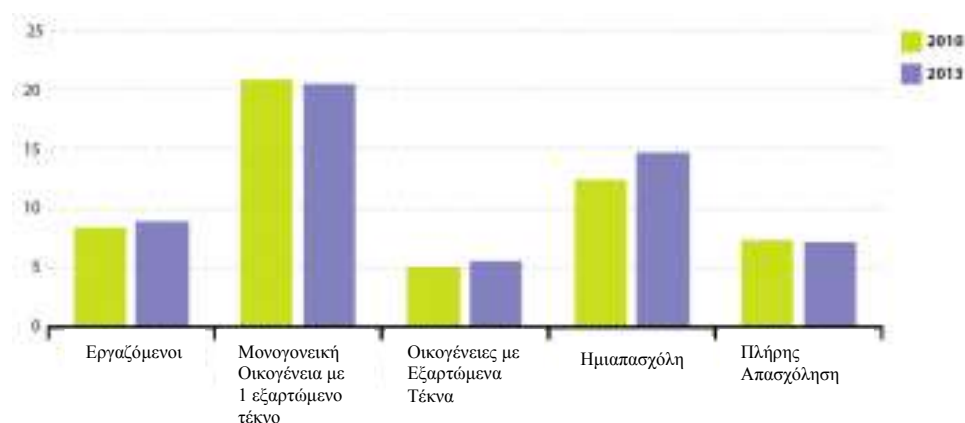

Πηγή: Eurostat

Οι άνεργοι είναι τα άτομα των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας και ακολουθούν οι οικονομικά μη ενεργοί, οι συνταξιοδοτημένοι και τέλος οι εργαζόμενοι.

Στη συνέχεια, στο διάγραμμα 8, βλέπουμε το ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανάλογα με την οικογενειακή και την επαγγελματική κατάσταση.

Διάγραμμα 8: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας στην ΕΕ-28 κατά επαγγελματική και οικογενειακή κατάσταση, 2010, 2013

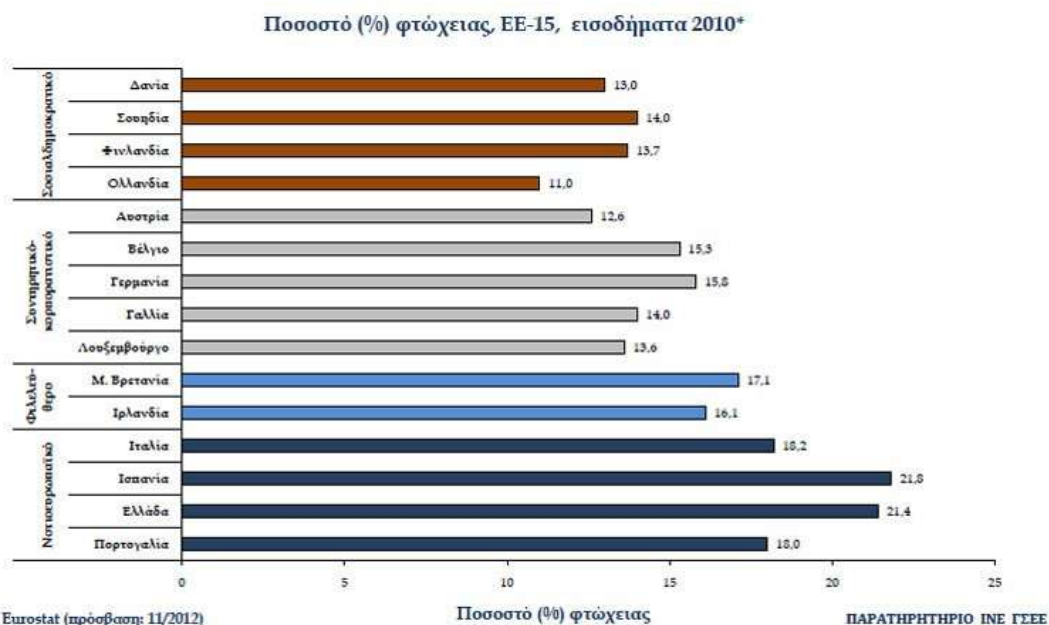

Πηγή: Eurostat

Όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση, αυτό που παρατηρούμε είναι ότι τα άτομα που εργάζονται με ημιαπασχόληση παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με τους εργαζόμενους πλήρους απασχόλησης. Σε ότι έχει να κάνει με την οικογενειακή κατάσταση είναι αναμενόμενο οι μονογονεϊκές οικογένειες με έστω ένα εξαρτώμενο τέκνο να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας από αυτές οι οποίες αποτελούνται από δύο γονείς.

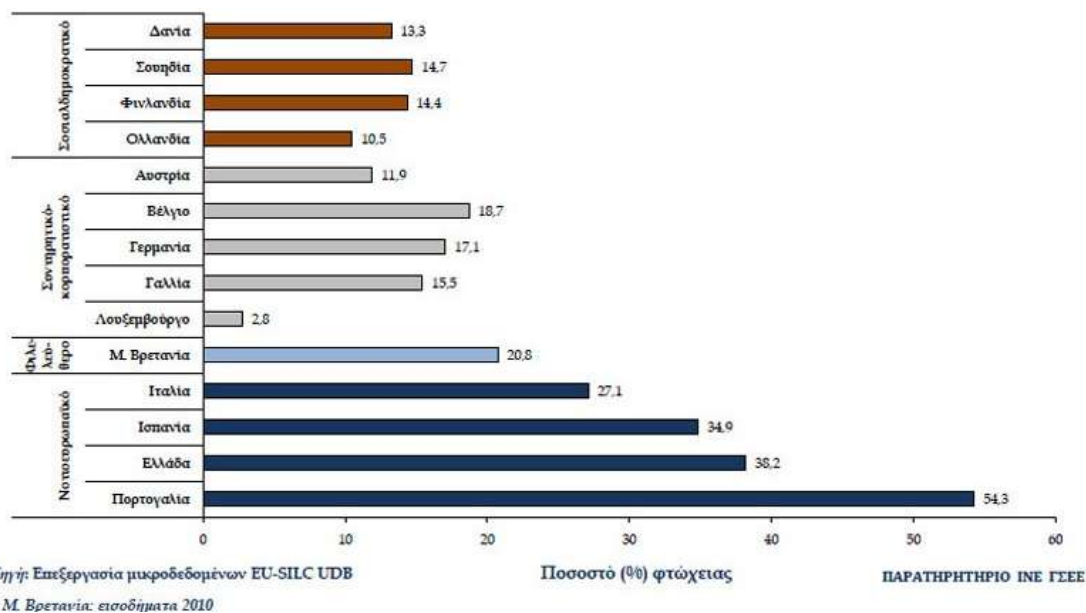
Στα διαγράμματα 9 και 10 που ακολουθούν, μπορούμε να δούμε τα ποσοστά φτώχειας στην ΕΕ-15 με βάση τα εισοδήματα του 2010.

Διάγραμμα 9: Ποσοστά Φτώχειας στην ΕΕ-15, 2010

Πηγή: INE-ΓΣΕΕ

Διάγραμμα 10: Ποσοστά Φτώχειας σύμφωνα με την γραμμή φτώχειας της Δανίας στις ΕΕ-15, 2009

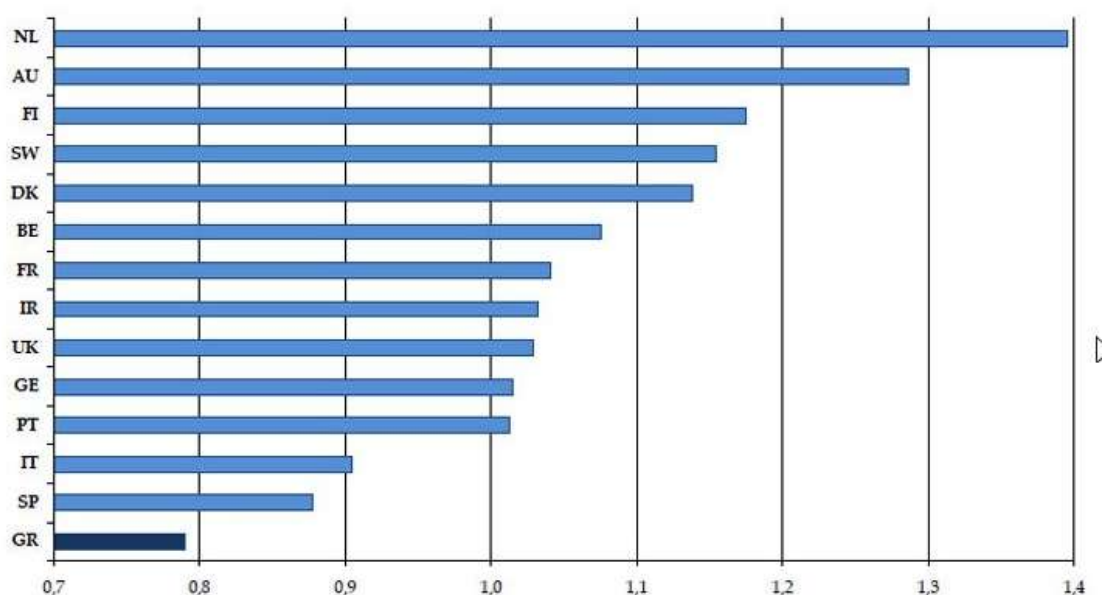

Πηγή: INE-ΓΣΕΕ

Τις υψηλότερες τιμές στα ποσοστά φτώχειας παρουσιάζουν η Ισπανία (η οποία έχει και το μεγαλύτερο ποσοστό), η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ιταλία, ενώ ακολουθούν η Ιρλανδία και η Μ. Βρετανία. Στο άλλο άκρο οι χώρες με τα μικρότερα ποσοστά φτώχειας είναι η Δανία, η Σουηδία, η Φιλανδία και η Ολλανδία. Τα αποτελέσματα για τις χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας δεν αποτελούν έκπληξη καθώς οι χώρες αυτές, ιδίως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Ισπανία βρίσκονταν σε οικονομική κρίση ή στα πρόθυρα αυτής.

Στο διάγραμμα 11 που ακολουθεί μπορούμε επίσης να δούμε το δείκτη σχετικής αποτελεσματικότητας των δαπανών για κοινωνική προστασία ως προς τη φτώχεια στην ΕΕ-15 για το έτος 2010.

Διάγραμμα 11: Δείκτης σχετικής αποτελεσματικότητας δαπανών για κοινωνική προστασία ως προς τη φτώχεια, ΕΕ-15, 2010

Πηγή: INE-ΓΣΕΕ

Η Ελλάδα και σε αυτό το δείκτη κατέχει τη χαμηλότερη θέση. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνικές δαπάνες είναι οι λιγότερο αποτελεσματικές στο δείγμα που μελετάται και αποδεικνύει την αδυναμία του ελληνικού συστήματος πρόνοιας να καταπολεμήσει τη φτώχεια.

Γενικά, κατά το 2010, το 16,4% του πληθυσμού, σχεδόν 80 εκατομμύρια άνθρωποι, ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Τσεχική Δημοκρατία (9% του πληθυσμού), η Ολλανδία (10%), η Αυστρία και η Ουγγαρία (12%) είναι οι χώρες όπου η φτώχεια παρουσιάζει τα χαμηλότερα ποσοστά.

Με ένα ποσοστό της τάξεως του 13,5%, το ποσοστό φτώχειας της Γαλλίας είναι επίσης από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη, λίγο μετά τις σκανδιναβικές χώρες (περίπου 13%). Τα υψηλότερα ποσοστά, παρατηρούνται στην Ανατολική Ευρώπη, στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Η Ισπανία και η Ελλάδα έχουν παρόμοια επίπεδα φτώχειας της τάξης του 20%: αυτές οι δύο χώρες που έχουν πληγεί σοβαρά από την οικονομική κρίση και έχουν δει τα ποσοστά ανεργίας να αυξάνονται σημαντικά, ιδίως μεταξύ των νεότερων πληθυσμών (inequalitwatch.eu).

Όσον αφορά την εισοδηματική ανισότητα στην Ευρώπη, αυτή έχει δύο διαστάσεις: (α) ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), που μετράται σε όρους κατά κεφαλήν εισοδήματος, και (β) ανισότητες στο εσωτερικό των χωρών οι οποίες συχνά μετρώνται από την αναλογία μεταξύ των εισοδημάτων των πλουσιότερων και των φτωχότερων του πληθυσμού. Οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των χωρών έχουν μειωθεί από το 2007 περίπου 5 με 10%. Κατά μέσο όρο στην ΕΕ, η ανισότητα στο εσωτερικό των χωρών αυξήθηκε ελάχιστα. Στην Κροατία, τη Δανία και τη Γαλλία, η αναλογία αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2013 περισσότερο από 15%, στην Ελλάδα κατά 10%, ενώ μειώθηκε περισσότερο από 10% στη Ρουμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Κάτω Χώρες.

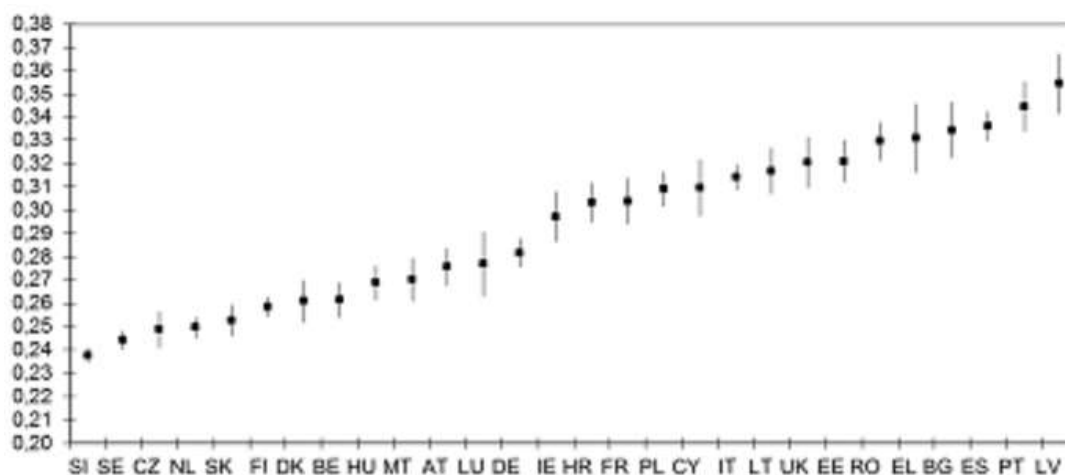
Η εικόνα της εισοδηματικής ανισότητας είναι ανομοιογενής μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Σε σύγκριση με τα επίπεδα ανισότητας σε όλο τον κόσμο, η ευρωπαϊκή ανισότητα που μετράται από το δείκτη Gini είναι αρκετά χαμηλή, περίπου 0,3. Χώρες οι οποίες έχουν τα χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας, είναι η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Σλοβενία, η Σουηδία και η Ολλανδία, ενώ στο αντίθετο άκρο είναι η Ισπανία, η Ρουμανία, η Πορτογαλία, η Λετονία και η Βουλγαρία. Την περίοδο 2007-2011 ο δείκτης Gini αυξήθηκε σε σχεδόν από τις μισές χώρες της ΕΕ-28. Συγκεντρωτικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 20% των πλουσιότερων κερδίζει το 38,6% του συνολικού εισοδήματος και το φτωχότερο 20% κερδίζει μόλις το 7,9% του συνολικού εισοδήματος (Ramos & Royuela, 2014).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εξέλιξη της ανισότητας στις χώρες της ΕΕ οφείλεται περισσότερο στην κρίση δημόσιου χρέους, με την Ισπανία να είναι η χώρα η οποία επηρεάστηκε περισσότερο, ακολουθούμενη από την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία (Ramos & Royuela, 2014). Η οικονομική ύφεση γενικά και τα μέτρα λιτότητας που υιοθετήθηκαν μετά την οικονομική κρίση το 2007/8 θεωρείται ότι συντέλεσαν σημαντικά στην αύξηση της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας

καθώς περιλαμβάνουν περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, ιδιωτικοποίηση των κρατικών υπηρεσιών, και απορρύθμιση των αγορών εργασίας. Όλα αυτά τα μέτρα έχουν χτυπήσει τους φτωχότερους (Alkire et al, 2014). Από το 2008 στην Ιρλανδία, για παράδειγμα, η μείωση των εισοδημάτων και η ανεργία έχουν αναγκάσει σχεδόν το 1/4 του ενός εκατομμυρίου ανθρώπων να βγουν από ιδιωτικά προγράμματα ασφάλισης υγείας. Την ίδια στιγμή, η Ιρλανδία έχει μειώσει τον προϋπολογισμό της υγειονομικής περίθαλψης κατά 12%. Τα άδικα και οπισθοδρομικά φορολογικά συστήματα επέτρεψαν στις πολυεθνικές να αποφύγουν δισεκατομμύρια ευρώ σε φόρους, που συσσωρεύτηκαν ως φορολογική επιβάρυνση για τους πολίτες. Στην Ισπανία, το 90% των φορολογικών εσόδων προέρχεται από τη φορολογία εισοδήματος των ιδιωτών, ενώ οι εταιρικοί φόροι αντιπροσωπεύουν μόλις το 2% των συνολικών φορολογικών εσόδων (Eurostat, 2014).

Στο διάγραμμα 12 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την εισοδηματική ανισότητα στις χώρες της ΕΕ, με βάση την τιμή του συντελεστή Gini.

Διάγραμμα 12 : Εισοδηματική Ανισότητα στην ΕΕ-28, 2013

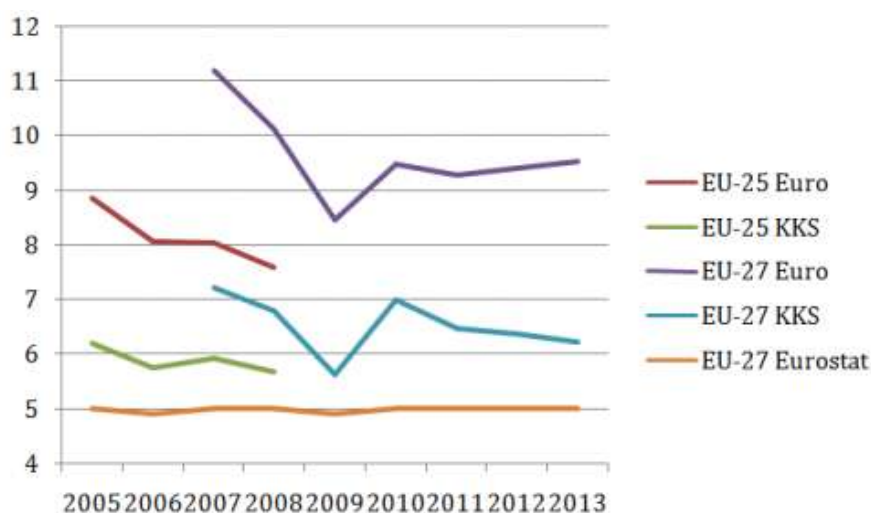

Πηγή: Eurostat, 2015

Στην ΕΕ, η τιμή του συντελεστή Gini το 2013 κυμάνθηκε από 0,24 (Σλοβενία) έως 0,35 (στη Λετονία). Άλλες χώρες που βρίσκονται στην κορυφή της κατάταξης ήταν η Πορτογαλία (0,34), μαζί με άλλες τέσσερις χώρες, όπου η τιμή του συντελεστή Gini ήταν περίπου 0,33, τη Ρουμανία, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Ισπανία.

Στο διάγραμμα 13 που ακολουθεί μπορούμε επίσης να δούμε την εξέλιξη της εισοδηματικής ανισότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2005 μέχρι και το 2013, και ανάλογα με τις χώρες που ήταν κάθε φορά μέλη.

Διάγραμμα 13: Διαχρονική Εξέλιξη Εισοδηματικής Ανισότητας στην ΕΕ, 2005-2013

Πηγή: Eurostat, 2015

Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι τα επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας ήταν υψηλότερα κατά τα έτη 2006-2007 ενώ το 2009 παρουσίασαν πτώση. Ωστόσο από το 2010 και μετά και ενώ αυξήθηκαν στη συνέχεια ακολούθησαν μια σχετικά σταθερή πορεία μέχρι και το 2013.

Ως προς τη νότια Ευρώπη, η περιοχή θεωρείται ως μια σχετικά ομοιογενής μακρο-περιφέρεια (συμπεριλαμβανομένων των χωρών Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα), όπου παρόμοιοι κοινωνικοί και ιστορικοί παράγοντες οριοθετούν επίσης παρόμοιες διαδικασίες αλλαγής, κοινωνικών και πολιτικών εντάσεων. Το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας της νότιας Ευρώπης βασίζεται σε ένα αδύναμο και αναποτελεσματικό αλλά και παρεμβατικό κράτος, τον ισχυρό τοπικισμό, την επίμονη διάχυση των μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων και το σχετικά υψηλό επίπεδο οικογενειακής ευθύνης προς τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας (σε συνδυασμό με επίμονες οικονομικές ανισότητες που πλήττουν τις γυναίκες). Τα χαρακτηριστικά του μοντέλου αντικατοπτρίζονται τόσο στα επίπεδα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, όσο και στις πολιτικές για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων (Mingione, 2004).

3.2. Φτώχεια και Ανισότητα στην Αμερική

Η Αμερικανική κοινωνία βασίζεται σε παράδοξα, δεδομένου ότι οι πολίτες της είναι ταυτόχρονα από τους πλουσιότερους του κόσμου, αλλά και συνάμα οι πιο οικονομικά ανασφαλείς στον ανεπτυγμένο κόσμο. Ενώ η ανισότητα των εισοδημάτων μειώνεται κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια, η κατανομή του πλούτου και της ευημερίας στο έθνος έχει γίνει πιο άνιση. Τα άτομα που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας είναι οι άνδρες με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και οι «έγχρωμοι», δηλαδή οι μαύροι και οι ισπανόφωνοι), ενώ όσον αφορά τις οικογένειες οι μονογονεϊκές με επικεφαλής γυναίκες, αλλά και ένας σημαντικός αριθμός ηλικιωμένων, ζουν κοντά στο όριο της φτώχειας.

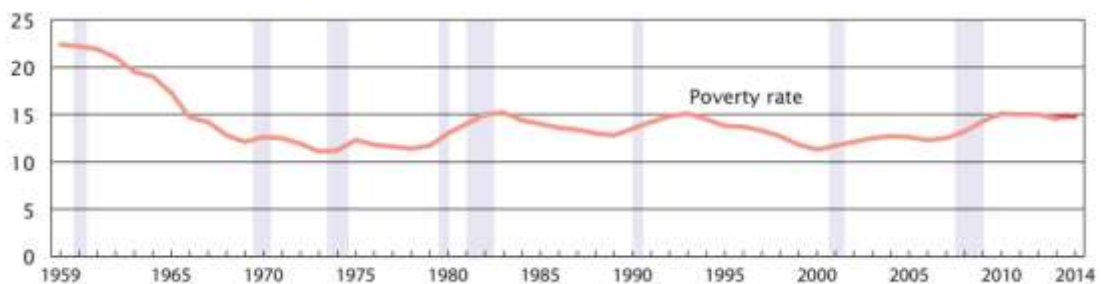
Το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών στην Αμερική ήταν 53,657\$ το 2014, και δεν είναι στατιστικώς διαφορετικό σε πραγματικούς όρους από την αντίστοιχη τιμή του 2013 (54.462\$). Το 2014, γενικά, ήταν η τρίτη συνεχόμενη χρονιά που η ετήσια αλλαγή στο μέσο εισόδημα δεν ήταν στατιστικά σημαντική, μετά από δύο διαδοχικές χρονιές ετήσιας πτώσης του.

Η μέτρηση της εισοδηματικής ανισότητας γίνεται με τη χρήση του συντελεστή Gini αλλά και με το μερίδιο του συνολικού εισοδήματος των νοικοκυριών που λαμβάνονται από πεμπτημόρια. Οι αλλαγές στην εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των ετών 2013 και 2014 δεν ήταν στατιστικά σημαντική όπως μετρήθηκε με τους παραπάνω δείκτες μέτρησης. Τα νοικοκυριά στο χαμηλότερο πεμπτημόριο είχαν εισοδήματα της τάξης των 21,432\$ ή λιγότερα, το 2014. Τα νοικοκυριά στο δεύτερο πεμπτημόριο είχαν εισοδήματα μεταξύ 21.433\$ και 41.186\$, στο τρίτο πεμπτημόριο είχε εισοδήματα μεταξύ 41.187\$ και 68.212\$, και στο τέταρτο πεμπτημόριο μεταξύ 68.213\$ και 112.262\$. Τα νοικοκυριά στο υψηλότερο πεμπτημόριο είχαν εισοδήματα 112.263\$ ή και περισσότερο. Αντίστοιχα ο δείκτης Gini ήταν 0.480 το 2014, και δε διέφερε στατιστικώς σημαντικά από το 2013 (DeNavas-Walt & Proctor, 2015).

Συγκρίνοντας τις αλλαγές στο εισόδημα των νοικοκυριών με τις αντίστοιχες τιμές των δεικτών, προκύπτει ότι η εισοδηματική ανισότητα έχει αυξηθεί από το 1999 (έτος κατά το οποίο το εισόδημα κορυφώθηκε πριν από την ύφεση του 2001) και το 2014 (Παράρτημα-Πίνακας 2).

Όσον αφορά τη φτώχεια, το 2014, το επίσημο ποσοστό φτώχειας ήταν 14,8%, υπήρχαν δηλαδή 46,7 εκ. άνθρωποι οι οποίοι ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας. Οι αριθμοί αυτοί δεν ήταν επίσης στατιστικά σημαντικοί από τους αντίστοιχους του 2013. Για τέταρτη συνεχή χρονιά, ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας σε εθνικό επίπεδο δεν ήταν στατιστικά διαφορετικός από τις εκτιμήσεις των προηγούμενων χρόνων. Το ποσοστό φτώχειας το 2014 ήταν 2,3 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από ό,τι το 2007, το έτος πριν από την πιο πρόσφατη ύφεση. Επίσης τα ποσοστά φτώχειας το 2014 για τις περισσότερες δημογραφικές ομάδες που εξετάστηκαν δεν διέφεραν στατιστικά από τις τιμές του 2013. Συγκεκριμένα τα ποσοστά φτώχειας αυξήθηκαν μεταξύ του 2013 και του 2014 για μόνο δύο ομάδες: τα άτομα με πτυχίο και τα παντρεμένα ζευγάρια. Για τις περισσότερες ομάδες, ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας δε μεταβλήθηκε στατιστικώς σημαντικά. Το ποσοστό της φτώχειας το 2014 για τα παιδιά κάτω των 18 ετών ήταν 21,1%. Το ποσοστό φτώχειας για τα άτομα ηλικίας 18-64 ήταν 13,5%, ενώ το ποσοστό φτώχειας των ατόμων ηλικίας 65 ετών και μεγαλύτερης ηλικίας ήταν 10,% (DeNavas-Walt & Proctor, 2015). Στο διάγραμμα 14 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τη διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών φτώχειας στην Αμερική από το 1959 μέχρι και το 2014.

Διάγραμμα 14: Διαχρονική εξέλιξη ποσοστών φτώχειας στην Αμερική, 1959-2014

Πηγή: DeNavas-Walt & Proctor, 2015

Στην Αμερική, γενικά, το πρόσωπο της φτώχειας είναι διαφορετικό και περιλαμβάνει άτομα όλων των φυλών και εθνοτήτων, ηλικιών, και είδη οικογενειών. Ορισμένες ομάδες ανθρώπων έχουν περισσότερες πιθανότητες από άλλες να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της φτώχειας. Τα παιδιά για παράδειγμα είναι σε σχεδόν διπλάσιο κίνδυνο φτώχειας, σε σχέση με τους ηλικιωμένους. Η φτώχεια δεν είναι συγκεντρωμένη μεταξύ των φυλετικών και εθνοτικών μειονοτήτων. Οι μειονότητες είναι δυσανάλογα πιθανό να είναι φτωχές. Τα άτομα σε τυπικές μορφές

απασχόλησης, είναι πολύ λιγότερο πιθανό να περάσουν το κατώφλι της φτώχειας, ωστόσο η εργασία δε διασφαλίζει ότι τα άτομα μπορούν να ξεφύγουν από τη φτώχεια (Kearnay et al, 2014).

Εκατομύρια άνθρωποι ζουν σε συνθήκες φτώχειας στην Αμερική, οι οποίοι όχι μόνο υποφέρουν από υλικές στερήσεις, αλλά και από δυσκολίες στην καθημερινή ζωή. Παιδική φτώχεια σημαίνει ότι συχνά ένα παιδί μεγαλώνει χωρίς τα πλεονεκτήματα ενός σταθερού σπιτιού, ενός ιδανικού σχολείου, ή χωρίς την απαραίτητη διατροφή. Οι ενήλικες που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας συχνά χαρακτηρίζονται από ανεπαρκή εκπαίδευση, γεγονός που οδηγεί σε περιορισμένους μισθούς και μειωμένες ευκαιρίες απασχόλησης. Επίσης το υψηλό κόστος της στέγασης, της υγείας και άλλων αναγκών σημαίνει ότι οι άνθρωποι πρέπει να επιλέξουν ανάμεσα σε βασικές ανάγκες, όπως π.χ. φαγητό ή φάρμακο (Kearnay et al, 2014).

Η επικράτηση της ακραίας φτώχειας αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ του 1996 και του 2011, με τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης που βρέθηκαν μεταξύ των ομάδων που πλήττονται περισσότερο από τη μεταρρύθμιση του τομέα κοινωνικής πρόνοιας του 1996. Τα σημερινά προγράμματα που λειτουργούν ως δίκτυ ασφαλείας στη φτώχεια παίζουν ζωτικό ρόλο, ειδικά στον απόηχο της μεγάλης ύφεσης και της άμβλυνσης των δυσχερειών που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά. Η μεγάλη ύφεση συνέβαλε σε μεγάλη απώλεια θέσεων εργασίας, γεγονός που συνέβαλε στην ανεργία σε μέγεθος, που παρόμοιο του υπήρχε στην Αμερική πριν από πενήντα χρόνια. Ωστόσο, οι πολιτικές αυτές δεν είναι ισχυρές ή ακόμα και επαρκείς, όταν ο αριθμός και το ποσοστό των νοικοκυριών με παιδιά που επιβιώνουν με λιγότερο από 2\$ ανά ημέρα έχει αυξηθεί τόσο δραματικά τα τελευταία 15 χρόνια (Shaefer, 2013).

Κεφάλαιο 4^ο

Η Εξέλιξη της Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα πριν και μετά την κρίση του 2008

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό, βασιζόμενοι στα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τις ΕΟΠ και τις έρευνες της ΕΛΣΤΑΤ, σχετικά με τη φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα, θα παρατεθούν και θα σχολιαστούν οι τάσεις των φαινομένων αυτών, πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ώστε να δούμε κατά πόσο η έντασή τους επηρεάστηκε από την οικονομική ύφεση. Με βάση τη μελέτη της βιβλιογραφίας, το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα εντοπίζεται χρονικά στο έτος 2008, οπότε το έτος αυτό χρησιμοποιείται ως το κριτήριο διαχωρισμού των υπό μελέτη περιόδων. Θα μελετηθεί λοιπόν, ο αντίκτυπος της κρίσης στη φτώχεια και την κοινωνική ανισότητα στην Ελλάδα. Προκειμένου να γίνει αυτό, τα στατιστικά στοιχεία για τις υπό μελέτη περιόδους θα παρουσιάζονται ταυτόχρονα και θα αναλύονται ξεχωριστά, αλλά και συγκριτικά.

4.1. Μεθοδολογία Έρευνας

Στην Ελλάδα, η συστηματική εμπειρική έρευνα των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας είναι σχετικά περιορισμένη και μάλλον πρόσφατη. Ο κύριος περιοριστικός παράγοντας στη μελέτη αυτών των θεμάτων ήταν η έλλειψη αρτιότητας των στατιστικών δεδομένων, αλλά και τα εννοιολογικά προβλήματα που προκύπτουν σε τέτοιες προσπάθειες. Η κύρια πηγή δεδομένων για την ανάλυση των τάσεων και τη δομή της ανισότητας και της φτώχειας στην περίπτωση της Ελλάδας είναι οι Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ).

Οι ΕΟΠ παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις καταναλωτικές δαπάνες (ιδιαίτερα λεπτομερή στοιχεία, τόσο σε πραγματική όσο και σε τεκμαρτή βάση), το εισόδημα (αναλυτικές πηγές εισοδήματος μετά την κοινωνική ασφάλιση εισφορών και μεταβιβαστικών πληρωμών) και τα κοινωνικοοικονομικά

χαρακτηριστικά του αντιπροσωπευτικού δείγματος των νοικοκυριών και των μελών τους. Έξι ΕΟΠ είναι διαθέσιμες μέχρι στιγμής, οι οποίες καλύπτουν την περίοδο 1974-2004, ενώ από το 2008 και μετά η έρευνα σχετικά με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών (SILC) διεξάγεται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ). Πολλές εμπειρικές μελέτες χρησιμοποιούν πληροφορίες σχετικά με τα έσοδα ή τις δαπάνες κατανάλωσης των ΕΟΠ και στις περισσότερες περιπτώσεις, τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι παρόμοια, ανεξάρτητα από την επιλεγμένη μεταβλητή. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί, ότι ο ερευνώμενος πληθυσμός των ΕΟΠ δεν περιλαμβάνει ομάδες, οι οποίες είναι φτωχές εκ των πραγμάτων, όπως είναι οι άστεγοι, οι παράνομοι οικονομικοί μετανάστες, οι Ρομά κ.α.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι η ανάλυση που ακολουθεί, περιλαμβάνει, μερικά συμπληρωματικά δεδομένα προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι διάφορες διαστάσεις του αντίκτυπου της κρίσης στο κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας. Θα προχωρήσουμε με την ανασκόπηση των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων, ενώ, όπου είναι δυνατόν, θα γίνεται και επικαιροποίηση με τη βιβλιογραφία, ώστε να εμπλουτίζονται τα διαθέσιμα πορίσματα.

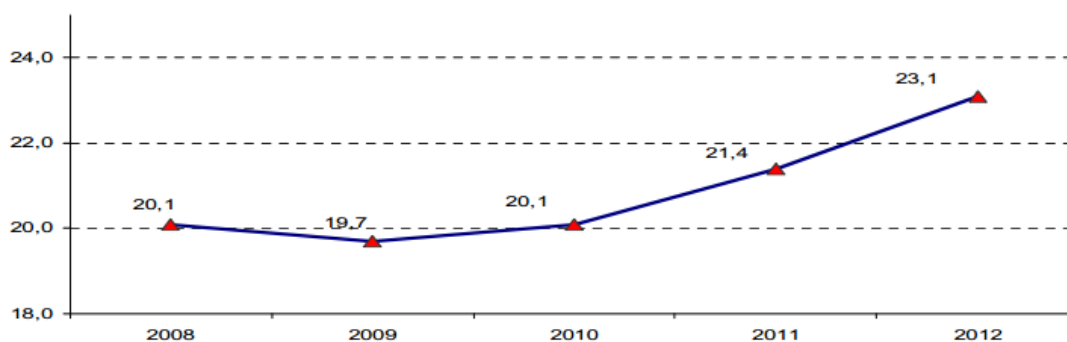
4.2. Ανασκόπηση Ελληνικών Ερευνών

Η παγκόσμια οικονομία σήμερα βρίσκεται σε ένα κρίσιμο στάδιο καθώς αντιμάχεται με τη χειρότερη ύφεση, μετά το τέλος της μεταπολεμικής περιόδου. Ωστόσο, ο ρυθμός ανάπτυξής της, έδειξε να μειώνεται σε σημαντικό βαθμό κατά τη διάρκεια του 2009 και να συνεχίζεται με την ίδια πορεία για τα επόμενα χρόνια έως σήμερα. Η οικονομική κρίση έχει αντίκτυπο σε όλες ανεξαιρέτως τις χώρες, ανεξάρτητα από το αν είναι πλούσιες ή φτωχές, αν έχουν ανοικτές ή κλειστές οικονομίες και ανεξάρτητα από το είδος της πολιτικής που ακολουθούν. Καμία χώρα δεν είναι σε θέση να αποφύγει την προσαρμογή της οικονομίας της στα νέα οικονομικά δεδομένα των τελευταίων χρόνων, ωστόσο ο βαθμός της αρνητικής επίπτωσης ανά κράτος είναι διαφορετικός (Goldstein, 2013).

Θα ήταν παράλειψη να μη γίνει αναφορά στη φτώχεια και στην ένταση της οικονομικής ανισότητας που αποτελούν σημαντικές κοινωνικές συνέπειες. Στην

Ελλάδα το 93,1 % των νοικοκυριών έχουν υποστεί μείωση του εισοδήματος κατά την τελευταία εξαετία. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας αναφορικά με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών, «το κατώφλι της φτώχειας ανέρχεται στο ποσό των 5.708 ευρώ ετησίως ανά άτομο και σε 11.986 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών. Το έτος 2012, το 23,1% του συνολικού πληθυσμού της χώρας ήταν σε κίνδυνο φτώχειας όταν το όριο φτώχειας ορίζεται στο 60% του διάμεσου συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος του νοικοκυριού» (ΕΛΣΤΑΤ, 2013). Ο δείκτης που παρουσιάζεται στο διάγραμμα 15 που ακολουθεί, αφορά τα τελευταία 4 έτη (2008–2012).

Διάγραμμα 15: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το μέσο ετήσιο ατομικό ισοδύναμο εισόδημα ανέρχεται σε 10.676 ευρώ και το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της χώρας σε 17.977 ευρώ. Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας εκτιμώνται σε 914.873 και τα μέλη τους σε 2.535.700. Ένα ποσοστό 40 % των νοικοκυριών έχουν τουλάχιστον ένα μέλος της οικογένειάς τους, άνεργο (ΕΛΣΤΑΤ, 2013). Αναλυτικότερα στοιχεία για τα επίπεδα φτώχειας στην Ελλάδα, θα παρουσιαστούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Η υιοθέτηση ενός εξαιρετικά αυστηρού προγράμματος λιτότητας το 2010 και η επακόλουθη ύφεση που μαστίζει την ελληνική οικονομία, αποτέλεσαν «τροφή» για μία σειρά από μελέτες, οι οποίες προσπάθησαν να αξιολογήσουν τον αντίκτυπο της κρίσης στη φτώχεια στην Ελλάδα. Οι Leventi et al (2010) εστίασαν στη σύγκριση μεταξύ των πολιτικών λιτότητας για το 2009 και το 2010, χρησιμοποιώντας το μοντέλο προσομοίωσης της πολυεθνικής φορολογικής ελάφρυνσης EUROMOD,

προκειμένου να μελετήσουν τις επιπτώσεις του κάθε μέτρου πολιτικής λιτότητας στη φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις τους, η εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας το 2010, συντέλεσε στη μείωση του εισοδήματος στην Ελλάδα κατά 2,4% ενώ οδήγησε σε αύξηση των ποσοστών της φτώχειας από 2,7 ποσοστιαίες μονάδες στο 23,1%. Επίσης, διαπίστωσαν ότι οι ηλικιωμένοι, οι άνεργοι και τα νοικοκυριά με χαμηλής έντασης εργασία θα επηρεαστούν περισσότερο.

Σε μια πιο πρόσφατη μελέτη οι Matsaganis & Leventi (2013) ανέλυσαν την ανατομία της φτώχειας στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας επίσης το μοντέλο EUROMOD, με βάση τα εισοδήματα του 2009, και παρουσίασαν τα ποσοστά φτώχειας, χρησιμοποιώντας ένα σταθερό όριο. Σύμφωνα με τα ευρήματά τους, η σχετική φτώχεια στην Ελλάδα (όριο 60%) το 2013 αυξήθηκε, αν και λιγότερο από ό,τι αναμενόταν από τους Leventi et al. (2010), σε 22,3% από 19,4% το 2009. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι την περίοδο 2009-2013 τα ποσοστά φτώχειας για τους άνδρες αυξήθηκαν περισσότερο από των γυναικών. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, στους άνεργους εντοπίζονται τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας. Επίσης, οι μελετητές διαπίστωσαν ότι τα ποσοστά της σχετικής φτώχειας για τους νέους ηλικίας μεταξύ 18 και 29 ετών αυξήθηκαν περισσότερο από οποιονδήποτε άλλων ηλικιακών ομάδων (συγκεκριμένα πάνω από 7 ποσοστιαίες μονάδες).

Αξίζει να σημειωθεί, ότι η μόνη ηλικιακή ομάδα, για την οποία η σχετική φτώχεια μειώθηκε, ήταν οι ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών, καθώς οι χαμηλές συντάξεις μειώθηκαν λιγότερο συγκριτικά με τους μισθούς. Ωστόσο, αν και φαινομενικά επηρεάζεται λιγότερο από τη νομισματική φτώχεια, αυτή η ηλικιακή ομάδα πλήττεται δυσανάλογα πολύ από τις μειώσεις των κοινωνικών υπηρεσιών ή των κοινωνικών αγαθών, όπως τα φάρμακα και οι γενικές παροχές υγειονομικής περίθαλψης. Χρησιμοποιώντας ένα σταθερό όριο της φτώχειας, μεταβάλλεται εντελώς η εικόνα. Συγκεκριμένα με το σταθερό όριο φτώχειας 60% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος του 2009 (προσαρμοσμένο για τον πληθωρισμό), οι Matsaganis & Leventi (2013) κατάφεραν μια δραματική αύξηση των ποσοστών της φτώχειας, η οποία στο σύνολο του πληθυσμού έφτασε το 44% το 2013. Οι άνεργοι αποτελούν, την ομάδα που πλήττεται περισσότερο από την κρίση, καθώς τα ποσοστά φτώχειας τους φτάνουν το εντυπωσιακό 71,9% το 2013. Οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν επίσης υψηλά ποσοστά φτώχειας, τα οποία το 2013 έφθασαν το 55%. Επίσης,

οι νέοι και ειδικότερα οι ηλικιακές ομάδες 0-17, αλλά και 18-19, πλήττονται δυσανάλογα πολύ. Τέλος, υπάρχει μία απότομη επιδείνωση των κοινωνικών συνθηκών εκείνων που ζουν στην Αθήνα συγκριτικά με τις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές.

Τέλος, οι συγγραφείς μελέτησαν το δείκτη ακραίας φτώχειας, που βασίζεται σε ένα καλάθι βασικών αγαθών και διαπίστωσαν μια δραματική αύξηση της ακραίας φτώχειας, η οποία στο σύνολο του πληθυσμού έφτασε το 2013 στο 14%, από 2,2% το 2009. Για άλλη μια φορά, οι νέοι, οι άνεργοι και όσοι ζουν στην Αθήνα πλήττονταν δυσανάλογα (Matsaganis & Leventi, 2013).

Ο Ματσαγγάνης επίσης σε έρευνά του σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε επίπεδο κοινωνίας, μελέτησε την επίδρασή της, στη φτώχεια. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η σχετική φτώχεια στην Ελλάδα αυξήθηκε από 20% το 2009 σε 21,3% το 2012. Με άλλα λόγια, έστω και αν οι απώλειες εισοδήματος ήταν δραστικές, η αύξηση της σχετικής φτώχειας φαίνεται να ήταν μέτρια, αν και υποστήριξε ότι το αποτέλεσμα αυτό δεν παρουσιάζει τη συνολική εικόνα του θέματος, δηλαδή την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φτώχεια. Σε περιόδους ταχείας μεταβολής του βιοτικού επιπέδου, όπως είναι μια περίοδος οικονομικής κρίσης, οι ιδιώτες μπορούν να συγκρίνουν τις τρέχουσες συνθήκες διαβίωσης, όχι μόνο με αυτές του μέσου ανθρώπου στην κοινωνία στην οποία ζουν, αλλά και με τις δικές τους σε μια προηγούμενη περίοδο (Matsaganis, 2013).

Τα ευρήματα αυτά θα επιχειρήσουμε να επιβεβαιώσουμε και από τη δική μας ανάλυση, χρησιμοποιώντας τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα (μέχρι και το 2014).

4.3. Φτώχεια πριν και κατά τη διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

Οι έρευνες για τη φτώχεια και την ανισότητα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής που θα μελετήσουμε στη συνέχεια δε μελετούν τη φτώχεια σε απόλυτους όρους, δε θέτουν δηλαδή ένα συγκεκριμένο «όριο επιβίωσης»– ήτοι ένα ελάχιστο επίπεδο πόρων που απαιτεί ένα μέλος της κοινωνίας για να ικανοποιήσει ένα σύνολο βασικών αναγκών και επομένως δε μετράται έναντι του επιπέδου ευημερίας ή

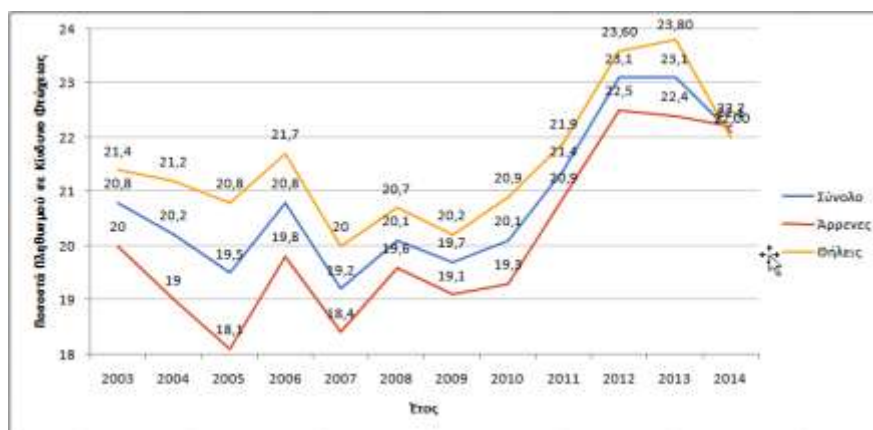
οικονομικής μεγέθυνσης μιας κοινωνίας. Αντίθετα μελετάται ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας, δηλαδή το ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) κάτω από το όριο του κινδύνου της φτώχειας, το οποίο καθορίζεται στο 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις και πρόκειται για ένα παγκοσμίως αποδεκτό όριο. Ο δείκτης αυτός δε μετρά τον πλούτο ή τη φτώχεια, αλλά το χαμηλό εισόδημα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους κατοίκους αυτής της χώρας, κάτι το οποίο δεν συνεπάγεται αναγκαστικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο (OECD, 2015).

Τα ποσοστά του πληθυσμού που βρίσκονταν σε κίνδυνο φτώχειας, ακολούθησαν μια σχετικά σταθερή πτώση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Μετά την πτώση αυτή, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 τα ποσοστά σταθεροποιήθηκαν, ενώ από το 2003 μέχρι το 2008, τα ποσοστά φτώχειας στην Ελλάδα παρέμειναν πάλι σταθερά, σε ποσοστό 20%, όπως μπορούμε να δούμε από τον πίνακα 3 και το διάγραμμα 16 που παρατίθενται.

Πίνακας 3. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά φύλο												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Πληθυσμός	4.741	5.300	5.650	5.910	6.120	6.480	6.897	7.178	6.591	5.708	5.023	2.384
Σύνολο	20,8	20,2	19,5	20,8	19,2	20,1	19,7	20,1	21,4	23,1	23,1	22,1
Άρρενες	20,0	19,0	18,1	19,8	18,4	19,6	19,1	19,3	20,9	22,5	22,4	22,2
Θήλειες	21,4	21,2	20,8	21,7	20	20,7	20,2	20,9	21,9	23,6	23,8	22,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 16: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά φύλο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η σχετική σταθερότητα της φτώχειας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της περιόδου 2003 μέχρι και το 2009 είναι ενδιαφέρουσα, δεδομένου ότι αυτή ήταν μια περίοδος που γνώρισε ταχεία οικονομική ανάπτυξη. Στα έτη που ακολούθησαν από το 2010 και μετά το σύνολο του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας σημείωσε αύξηση από 20,1% το 2010, σε 23,1% το 2013, ενώ το 2014 παρουσίασε μείωση φτάνοντας σε ποσοστό 22,1% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

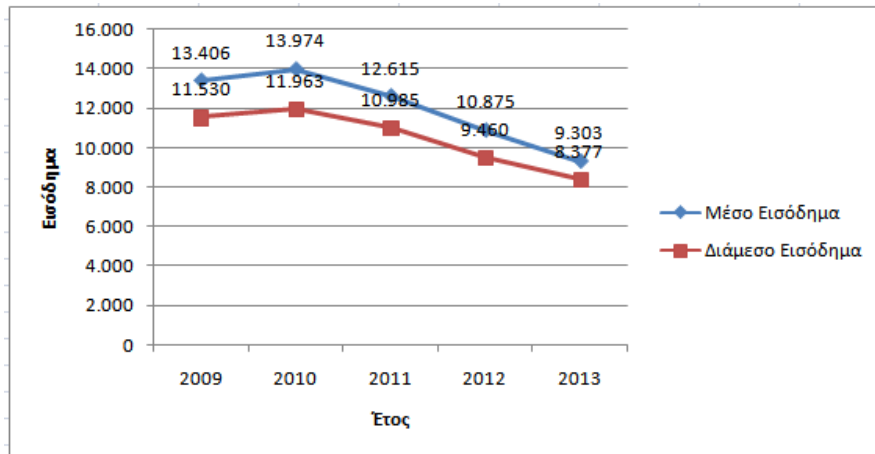
Ο παραπάνω δείκτης απεικονίζει ήδη μια αρνητική εικόνα για την Ελλάδα και όσον αφορά τη φτώχεια, τα πράγματα δείχνουν να είναι ακόμα πιο δύσκολα για τις κοινωνικές υποομάδες, που απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Από το διάγραμμα 16 γίνεται φανερό ότι παραδοσιακά στην Ελλάδα, στις γυναίκες εντοπίζονται υψηλότερα ποσοστά φτώχειας από τους άνδρες, χωρίς ωστόσο να μεταβάλλονται οι χρονικές τροχιές του συνόλου του πληθυσμού. Αυτό δείχνει πως συντρέχουν ορισμένοι δομικοί λόγοι για την απόκλιση αυτή, άποψη η οποία ενισχύεται από το γεγονός ότι οι διακυμάνσεις των ποσοστών φτώχειας διαχρονικά φαίνεται να είναι καλά συγχρονισμένες και για τα δύο φύλα και συνεπώς είναι πολύ πιθανόν να σχετίζονται με τις ευρύτερες οικονομικές εξελίξεις της χώρας και όχι με παράγοντες που σχετίζονται με ένα από τα δύο φύλα.

Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και κατά τη διάρκεια της, μέχρι και σήμερα οι γυναίκες εξακολουθούν να παρουσιάζουν σημαντικότερα ποσοστά φτώχειας. Ωστόσο, η διαφορά στα ποσοστά φτώχειας τους, μειώθηκε σε λιγότερο από μία ποσοστιαία μονάδα.

Πίνακας 4. Μέσο Εισόδημα και Διάμεσο Εισόδημα 2009-2013					
	2009	2010	2011	2012	2013
Μέσο	13.406	13.974	12.615	10.875	9.303
Διάμεσο	11.530	11.963	10.985	9.460	8.377

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 17: Μέσο και Διάμεσο Εισόδημα στην Ελλάδα, 2009-2013

Πηγή: Eurostat

Αν μελετήσει κανείς τα δεδομένα σχετικά με το εισόδημα, όπως αυτά απεικονίζονται παραπάνω θα παρατηρήσει πως ενώ καταγράφηκε μια ελάχιστη αύξηση το 2009 (σε σχέση με το 2008, οπότε η οικονομική κρίση δεν ήταν ακόμα εμφανής στην Ελλάδα), τόσο το μέσο, όσο και το διάμεσο καθαρό εισόδημα στην Ελλάδα επιδεινώθηκε μεταξύ 2010 και 2013, με το πρώτο να φθίνει από 13.974€ το 2010 (εισοδήματα του 2009) σε 9.303€ το 2013 (εισοδήματα του 2012) και το δεύτερο να φθίνει επίσης από 11.963€ το 2010 σε 8.371€ το 2013. Κατά τα πρώτα τέσσερα χρόνια της κρίσης, η μέση και διάμεση τιμή των καθαρών εσόδων μειώθηκαν κατά 33,4% και 30% αντίστοιχα (Eurostat, 2015).

Όπως ήταν αναμενόμενο δεδομένης μιας τέτοιας απότομης μείωσης του εισοδήματος, τα επίπεδα της φτώχειας για το σύνολο του πληθυσμού αυξήθηκαν το 2010 έως το 2013 από 19,7% σε 23,1%, με τα ποσοστά φτώχειας να αυξάνονται ταυτόχρονα και για τα δύο φύλα. Αυτό αποτέλεσε μια αύξηση της τάξης του 15% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Επιπλέον, πρόσφατες μελέτες ανέδειξαν ορισμένες κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν υψηλά ποσοστά φτώχειας στην Ελλάδα (Balourdos & Naoumis 2010; Dafermos & Paratheodorou 2010). Οι μελέτες αυτές εστιάζουν στους ηλικιωμένους, τους νέους, τις μονογονεϊκές οικογένειες και πολύτεκνες οικογένειες, τους άνεργους και τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Στον πίνακα 5 και το διάγραμμα 18 που ακολουθούν αναπαρίστανται τα ποσοστά φτώχειας του πληθυσμού για κάθε ηλικιακή ομάδα.

Πίνακας 5. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0-17	21,5	20,7	20,3	22,8	22,1	23,0	23,7	23,0	23,7	26,9	28,8	25,5
18-64	19,0	18,1	17,1	18,4	18,7	18,7	18,1	19,0	20,2	23,8	24,1	23,5
65+	29,3	28,4	27,8	25,5	22,0	22,3	21,4	21,3	23,6	17,2	15,1	14,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 18: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Επιπροσθέτως, ακόμη και κατά την περίοδο πριν την οικονομική κρίση τα ποσοστά φτώχειας των ηλικιωμένων ήταν αρχικά πολύ υψηλότερα από όλες τις άλλες ηλικιακές ομάδες (29,3% το 2003). Ωστόσο, από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 μειώθηκαν σημαντικά, φτάνοντας το 22,3% το 2008. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μία ένδειξη του ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις που απευθύνονταν σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (συντάξεις, επιδόματα γήρατος) μείωσαν αποτελεσματικά τη φτώχεια. Το αντίθετο φαίνεται μάλλον να ισχύει για τα παιδιά και τους νέους έως 17 ετών. Στην αρχή της δεκαετίας του 2000, τα ποσοστά φτώχειας αυτής της ηλικιακής ομάδας αυξήθηκαν σταθερά, από 20,3% το 2005 σε 23,0% το 2008 (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Μελετώντας την περίοδο μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, παρατηρούμε ότι τα άτομα 18-64 ετών έχουν γίνει πιο φτωχά κατά τη διάρκεια της

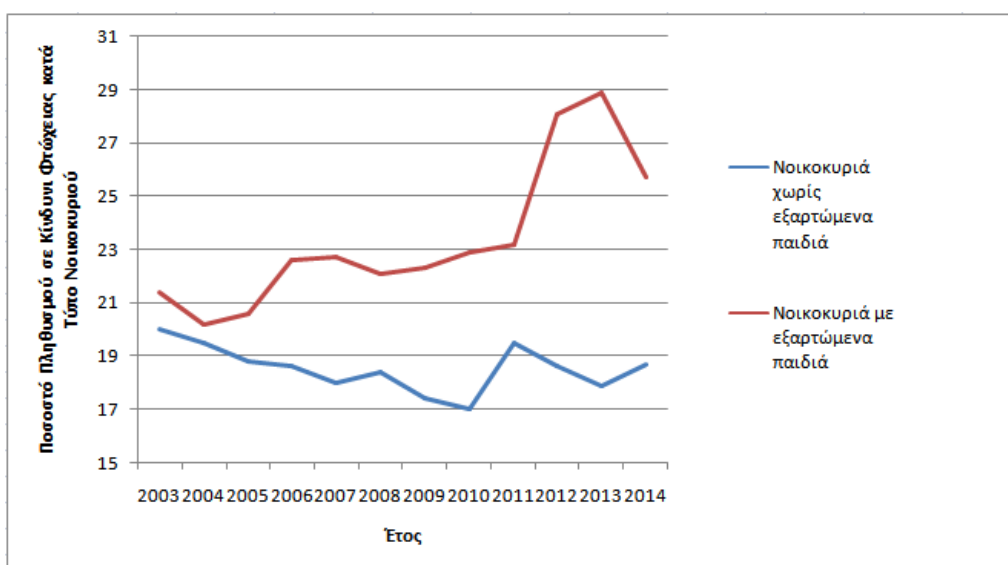
κρίσης, καθώς παρατηρούμε ότι μεταξύ του 2011 και του 2012 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σχεδόν κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες. Ακόμη, τα παιδιά μέχρι 17 ετών ακολουθούν τις ίδιες τάσεις της ηλικιακής ομάδας 18-64 ετών καθώς η κατάστασή τους έχει επιδεινωθεί από το 2010. Το πιο ενδιαφέρον σημείο στην ηλικιακή ανάλυση εντοπίζεται στους ηλικιωμένους, των οποίων η κατάσταση επιδεινώνεται μεταξύ 2009 και 2011, με τα ποσοστά φτώχειας τους να αυξάνονται από 21,4% σε 23,6%, αλλά στη συνέχεια να μειώνονται σημαντικά σε 15,1% το 2013 και 14,1% το 2014 (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Μία πιθανή εξήγηση γι' αυτήν την εξέλιξη είναι ότι, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, οι συντάξεις επλήγησαν λιγότερο σε σχέση με τους άλλους τύπους εισοδήματος και γι αυτό στη μέτρηση των ποσοστών σχετικής φτώχειας, η θέση των ηλικιωμένων (πολλοί από τους οποίους είναι συνταξιούχοι) φαίνεται πιο βελτιωμένη.

Μεταθέτοντας το κέντρο βάρους στις οικογένειες, γίνεται εμφανές από τον πίνακα 6 και το διάγραμμα 19, ότι οι οικογένειες με εξαρτώμενα τέκνα πλήττονται περισσότερο από τη φτώχεια από ό,τι οι οικογένειες χωρίς εξαρτώμενα τέκνα, με αποκορύφωμα το έτος 2013. Περαιτέρω όπως επισημαίνεται, στην έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ μέχρι σήμερα, τα μεγαλύτερα θύματα είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες με εξαρτώμενα τέκνα.

Πίνακας 6. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο νοικοκυριού												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	20,0	19,5	18,8	18,6	18,0	18,4	17,4	17,0	19,5	18,6	17,9	18,7
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	21,4	20,2	20,6	22,6	22,7	22,1	22,3	22,9	23,2	28,1	28,9	25,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 19: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο νοικοκυριού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

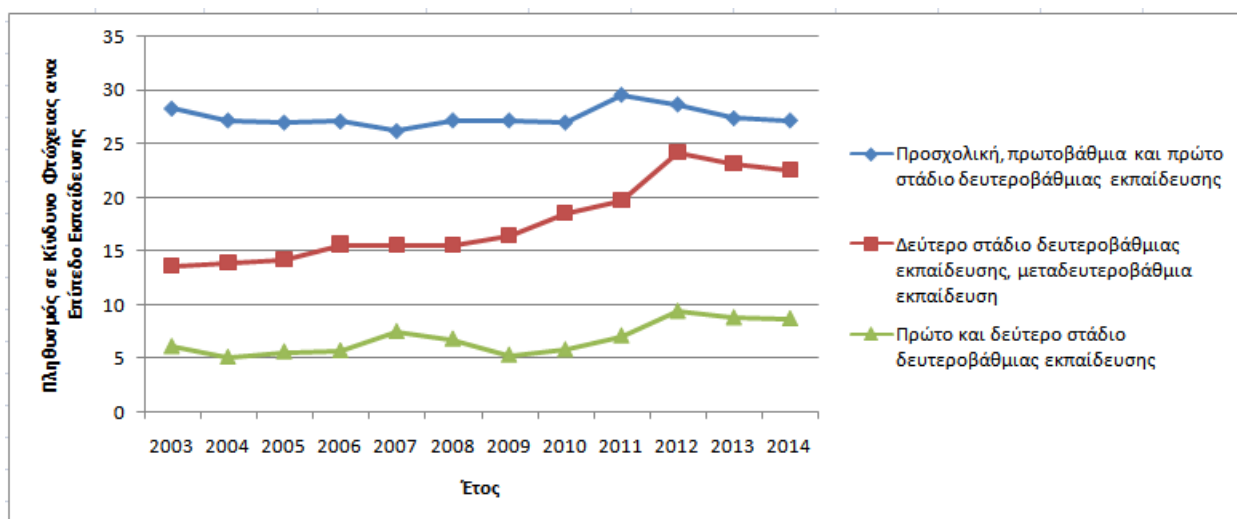
Σε πλήρη αντίθεση με την πτωτική τάση των ετών πριν από την κρίση, το ποσοστό φτώχειας στη συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, σημείωσε ιδιαίτερα μεγάλη μεταβολή μεταξύ των ετών 2009 και 2012, φθάνοντας το εντυπωσιακό ποσοστό του 66%. Μια άλλη ομάδα που επίσης επηρεάστηκε σημαντικά είναι οι οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά, οι οποίες μόνο μεταξύ των ετών 2011 και 2012, διέγραψαν ραγδαία αύξηση της φτώχειας από 20,8% σε 36,8%. Η ανάπτυξη της φτώχειας μεταξύ των άλλων τύπων νοικοκυριών είναι παρόμοια. Από την άλλη, οικογένειες με δύο εξαρτώμενα παιδιά βελτίωσαν τη θέση τους το 2010, πριν επιδεινωθούν και σημειώσουν αύξηση της φτώχειας το αμέσως επόμενο έτος.

Ένα άλλο ζήτημα που έχει τεθεί στη βιβλιογραφία και έχει ιδιαίτερη σημασία για τους σκοπούς σχεδίασης πολιτικής, είναι η σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της φτώχειας. Η εκπαίδευση διαδραματίζει έναν αρκετά σημαντικό ρόλο στη διαστρωμάτωση του εισοδήματος. Υπάρχει σαφής και σημαντική σύνδεση μεταξύ των επιπέδων εκπαίδευσης και των επιπέδων φτώχειας. Στον πίνακα 7 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τον πληθυσμό που είναι σε κίνδυνο φτώχειας ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Πίνακας 7. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανα επίπεδο εκπαίδευσης												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Προσχολική, πρωτοβάθμια και πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	28.3	27.2	27.0	27.1	26.2	27.2	27.2	27.0	29.5	28.7	31.6	27.2
Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	13.6	13.9	14.2	15.6	15.5	15.5	16.4	18.5	19.8	18.9	21.3	22.6
Πρώτο και δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	6.1	5.1	5.6	5.7	7.5	6.8	5.3	5.8	7.1	12.5	9.0	8.7

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 20: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανα επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή: Eurostat

Ειδικότερα, για τα έξι χρόνια πριν από την κρίση (2003 – 2008) η φτώχεια μεταξύ των ανθρώπων με πρωτοβάθμια ή κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή οι άνθρωποι με πολύ περιορισμένα ή καθόλου εκπαιδευτικά προσόντα, κυμάνθηκε μεταξύ 25 και 30%, ενώ στα άτομα με ανώτερη δευτεροβάθμια,

μεταδευτεροβάθμια ή μη-τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα ποσοστά φτώχειας παρέμειναν σχετικά σταθερά γύρω από το επίπεδο του 15%, που είναι κατά μέσο όρο πάνω από δέκα ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο της πρώτης ομάδας. Επιπλέον, για τα άτομα με τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα επίπεδα της φτώχειας κυμαίνονταν περίπου μεταξύ 5% και 6% από το 2003 μέχρι το 2006, προτού αυξηθούν ελαφρά σε περίπου 7% το 2007 και το 2008. Η διαφορά μεταξύ των τριών ομάδων είναι πολύ μεγάλη και συμπίπτει με τα ευρήματα άλλων μελετών σχετικά με τη φτώχεια στην Ελλάδα (Andriopoulou et al, 2013).

Η αλληλεξάρτηση των εκπαιδευτικών προσόντων και της φτώχειας που περιγράφηκε για τα έτη πριν το ξεκίνημα της οικονομικής ύφεσης, επιβεβαιώθηκε, και μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Ομοίως, τα υψηλότερα επίπεδα φτώχειας εντοπίζονται στα άτομα με μηδενικό ή πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, ενώ η φτώχεια των ατόμων με ανώτερη δευτεροβάθμια και μεταδευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση να είναι περίπου δέκα ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα. Αντίστοιχα, για τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα ποσοστά φτώχειας βρίσκονται δεκαπέντε ποσοστιαίες μονάδες ακόμη χαμηλότερα. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι παρόλο που το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε για όλες τις ομάδες μεταξύ του 2010 και του 2012, οι έχοντες πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αυτοί που βρίσκονται στο δεύτερο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας. Επιπλέον, το 2013 παρατηρείται μια μικρή βελτίωση στις πιο μορφωμένες ομάδες, ενώ μια αύξηση της φτώχειας για τα άτομα με καθόλου μόρφωση (Eurostat, 2015).

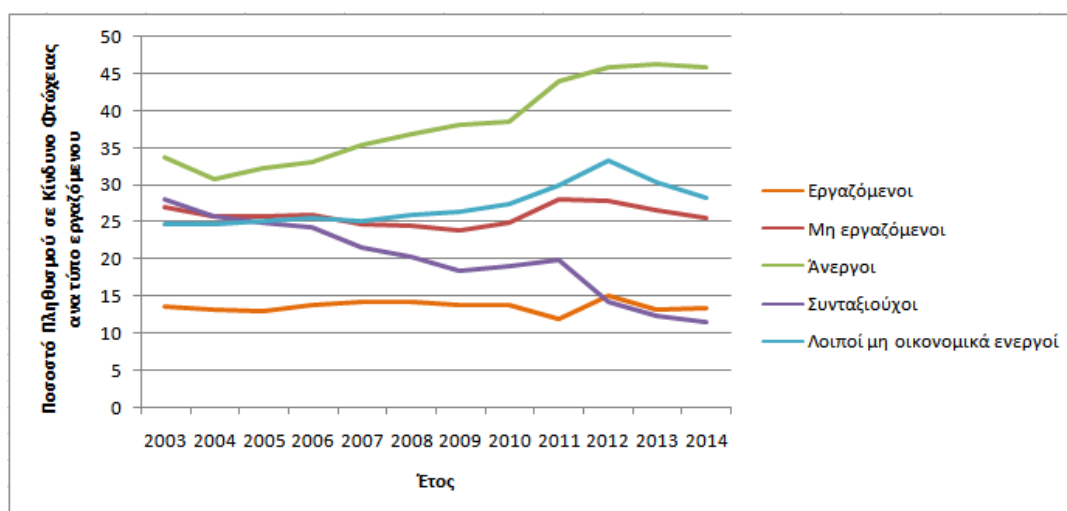
Τέλος, μελετώντας τα ποσοστά της φτώχειας για κάθε τύπο εργαζόμενου και βάσει των στοιχείων του πίνακα 8 και του διαγράμματος 21 που ακολουθούν οι άνεργοι ήταν και είναι σε πιο μειονεκτική θέση από τους εργαζόμενους και τους συνταξιούχους. Για τους πρώτους, τα επίπεδα της φτώχειας κρατήθηκαν αρκετά σταθερά για όλη την υπό εξέταση περίοδο. Από την άλλη πλευρά, η φτώχεια μεταξύ των συνταξιούχων σημείωσε σημαντική μείωση έως τα τέλη του 2008. Η εικόνα αυτή βρίσκεται σε αρμονία με τα στοιχεία για τη φτώχεια μεταξύ των ηλικιωμένων που εξετάστηκαν νωρίτερα. Ως εκ τούτου, φαίνεται να επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις προς τους συνταξιούχους απέβησαν αποτελεσματικές στη μείωση της φτώχειας κατά την περίοδο πριν το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης. Αυτό με τη σειρά του είναι επίσης σύμφωνο με ένα άλλο καλά τεκμηριωμένο εύρημα

στην ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τη φτώχεια, ότι οι συντάξεις είναι το κύριο μέσο πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα (Andrianopoulou et al, 2013).

Πίνακας 8. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 κατά τύπο εργαζόμενου												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Εργαζόμενοι	13,5	13,1	12,9	13,8	14,2	14,3	13,8	13,8	11,9	15,1	13,1	13,4
Μη εργαζόμενοι	27,0	25,8	25,8	25,9	24,7	24,6	23,9	25,1	28,1	27,9	26,6	25,6
Άνεργοι	33,8	30,8	32,3	33,1	35,4	36,8	38,1	38,5	44,0	45,8	46,3	45,9
Συνταξιούχοι	28,0	25,8	24,9	24,3	21,5	20,3	18,4	19,0	19,9	14,3	12,4	11,5
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί	24,9	24,8	25,2	25,7	25,3	26,0	26,5	27,4	30,0	33,3	30,3	28,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 21: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανά τύπο εργαζόμενου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Οι επιπτώσεις στους άνεργους δεν είναι αιφνιδιαστικές, δεδομένου ότι έχουν το χαμηλότερο εισόδημα και συνήθως βρίσκονται στο κάτω άκρο της κατανομής του εισοδήματος. Πράγματι, η βιβλιογραφία υπολαμβάνει τους άνεργους ως την ομάδα που αντιμετωπίζει τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Αυτό αποδεικνύει και το γεγονός ότι το ποσοστό του κινδύνου φτώχειας των ανέργων αυξάνεται σταθερά από το 2004 κάτι που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, δεδομένου ότι συνέβη σε μια περίοδο

(2004-2008), που τα ποσοστά ανεργίας εμφάνιζαν μια συνεπή πτωτική τάση από 10% το 2004 σε 7,7% το 2008. Τα ποσοστά ανεργίας απεικονίζονται παρακάτω:

Πίνακας 9. Ποσοστά Ανεργίας (%) στην Ελλάδα, 2004-2008					
Έτος	2004	2005	2006	2007	2008
Ποσοστό Ανέργων	10,0	9,5	8,6	8,0	7,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Φαίνεται μάλλον ότι η οικονομική ανάπτυξη και κατά συνέπεια η μείωση της ανεργίας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου άφησε ακόμη πιο πίσω τους ανέργους στην κλίμακα της κατανομής του εισοδήματος. Επιπλέον, οι αποκλίνουσες τροχιές των συνταξιούχων και των ανέργων στη διάρκεια της ίδιας περιόδου, είναι μια ισχυρή ένδειξη του αποσπασματικού χαρακτήρα που διακρίνει το ελληνικό κράτος πρόνοιας.

Όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι άνεργοι, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ανεργία από μόνη της δεν ευθύνεται για το μεγαλύτερο μέρος των φτωχών, αφού ένα σημαντικό ποσοστό των φτωχών ατόμων απασχολούνται σε θέσεις εργασίας. Το φαινόμενο των φτωχών εργαζομένων έχει προσελκύσει αυξημένη προσοχή τα τελευταία χρόνια, καθώς όπως φαίνεται το ποσοστό τους αυξάνεται σε πολλές προηγμένες χώρες. Το φαινόμενο εντοπίστηκε πρόσφατα στην Ελλάδα από τους Ioannidis et al (2012), οι οποίοι υποστήριξαν ότι το 40% των φτωχών ανθρώπων ηλικίας άνω των 16 ετών απασχολούνται σε κάποια θέση εργασίας, ενώ μόνο το 10% των ανθρώπων αυτών είναι πραγματικά άνεργοι.

Επιπλέον, η έρευνα αναφέρει ότι οι άνθρωποι σε άτυπες μορφές απασχόλησης ιδίως οι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση και οι αυτοαπασχολούμενοι, αντιμετωπίζουν τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Ιστορικά, η άτυπη απασχόληση υπήρξε εκτεταμένη στην ελληνική αγορά εργασίας, η οποία επίσης χαρακτηρίζεται από έλλειψη διατάξεων για την ασφάλεια της εργασίας και το αδύναμο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας (Gialis & Tsampra, 2015).

Με τον όρο άτυπη απασχόληση θεωρείται κάθε είδους εργασία που δεν είναι πλήρους απασχόλησης, ούτε μόνιμη σε έναν μόνο εργοδότη. Περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές μορφές εργασίας συμπεριλαμβανομένης της μερικής απασχόλησης, της αυτοαπασχόλησης, των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, το ελεύθερο επάγγελμα, και τη μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία. Η άτυπη απασχόληση γενικά αναφέρεται

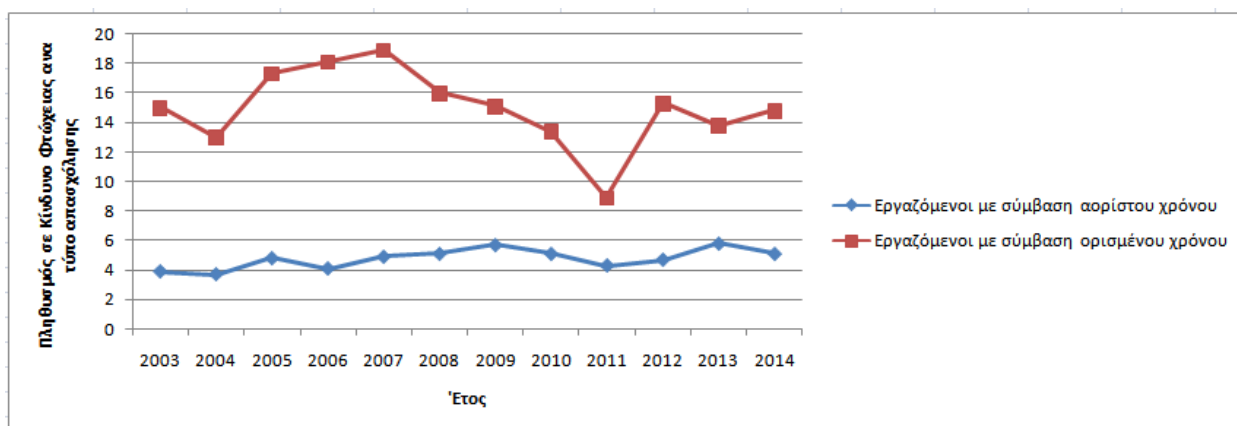
στην ευελιξία της εργασίας να αντιμετωπίζει τις δυσλειτουργίες της αγοράς εργασίας οι οποίες προκαλούνται από τον κρατικό προστατευτισμό και την αυστηρή ρύθμιση των τυπικών μορφών εργασίας, δηλαδή της μόνιμης εργασίας. Για τους θεωρητικούς, που ασχολούνται με το εν λόγω θέμα, η ευελιξία της εργασίας είναι μια ιδιαίτερα πολιτική διαδικασία η οποία ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες επιταγές της συσσώρευσης κρίσεων στις μακροοικονομικές συνθήκες (Gialis & Tsampra, 2015). Στην προσέγγιση αυτή, οι δύο έννοιες της τυπικής και άτυπης απασχόλησης είναι στενά συνδεδεμένες στα συστήματα κοινωνικής προστασίας, οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα το κράτος πρόνοιας στο οποίο είναι ενσωματωμένες (OECD, 2012).

Στην Ελλάδα, λοιπόν, τα ποσοστά φτώχειας των ατόμων με μερική απασχόληση και των εργαζόμενων με συμβάσεις ορισμένου χρόνου ήταν 27% και 13,8% αντίστοιχα το 2013, ενώ τα ίδια ποσοστά φτώχειας των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση και των εργαζομένων με συμβάσεις αορίστου χρόνου κυμάνθηκαν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα και συγκεκριμένα σε 10,7% και 5,8% αντίστοιχα (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Αναλυτικά τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ανά τύπο απασχόλησης φαίνονται στον πίνακα 10 και το διάγραμμα 22 που ακολουθούν:

Πίνακας 10. Πληθυσμός σε Κίνδυνο Φτώχειας 2003-2014 ανά τύπο απασχόλησης												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Εργαζόμενοι με σύμβαση αορίστου χρόνου	3.9	3.7	4.8	4.1	4.9	5.1	5.7	5.1	4.3	4.7	5.8	5.1
Εργαζόμενοι με σύμβαση ορισμένου χρόνου	15.0	13.0	17.3	18.1	18.9	16.0	15.1	13.4	8.9	15.3	13.8	14.8

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 22: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2003-2014 ανα τύπο εργαζόμενου

Πηγή: Eurostat

Συμπερασματικά, οι άτυπες μορφές εργασίας έχουν περισσότερα ρίσκα συγκριτικά με την πλήρη απασχόληση και τις μόνιμες θέσεις εργασίας. Ωστόσο, δεν είναι ασφαλές να ερμηνεύουμε την κίνηση των ποσοστών φτώχειας των εν λόγω ομάδων κατά τη διάρκεια της κρίσης αλλά απαιτείται ενδελεχέστερη έρευνα πάνω στον τομέα αυτό. Παρ' όλα αυτά, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι προοπτικές των εργαζόμενων πανελλαδικά είναι ζοφερές, αν λάβουμε υπόψη μας τα φαινόμενα κατακερματισμού της εργασίας, τα οποία αυξήθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης, τη νέα νομοθεσία για την αγορά εργασίας και τη συνεχιζόμενη επιδείνωση της ελληνικής οικονομίας (Katsikas et al, 2014).

Ο υψηλός αριθμός των φτωχών που απασχολούνται σε κάποια θέση εργασίας οφείλεται στο γεγονός ότι, τα ποσοστά φτώχειας παρέμειναν σταθερά κατά τη διάρκεια της περιόδου πριν την οικονομική κρίση, ενώ τα ποσοστά ανεργίας μειώθηκαν σταθερά από το 2004.

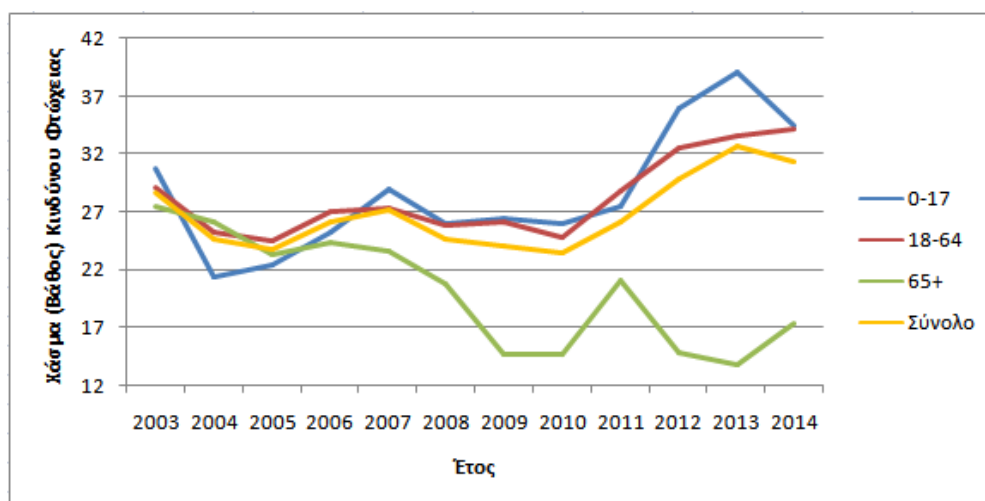
Όμως η κατάσταση των απασχολούμενων αξίζει μια πιο προσεκτική ματιά. Ήδη πριν από την κρίση, φαίνεται ότι η απασχόληση δεν εξασφαλίζει εισόδημα που να ξεπερνά το όριο της φτώχειας. Αυτό συνεχίζει να ισχύει και μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Πράγματι, βλέπουμε ότι ακόμα και το 2013, που φαίνεται να υπάρχει μια βελτίωση στα άτομα που απασχολούνται, εντοπίζεται ένα ποσοστό φτώχειας που ξεπερνά το 13%, ενώ το 2010 και το 2012 το ποσοστό φτώχειας έφθασε το 16,5%. Οι αριθμοί αυτοί κρύβουν σημαντικές αποκλίσεις φτώχειας μεταξύ των διάφορων τύπων απασχολούμενων ατόμων (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Μια άλλη διάσταση της φτώχειας, που έχει σημασία για τους σκοπούς της εργασίας, είναι το χάσμα της φτώχειας. Από τον πίνακα 11 και το διάγραμμα 23 που ακολουθούν γίνεται φανερό ότι υπήρξε σημαντική βελτίωση, αφού το χάσμα της φτώχειας μειώθηκε από το 2003 μέχρι και το 2010. Αυτό σημαίνει ότι την περίοδο εκείνη τα ποσοστά των φτωχών ανθρώπων παρέμειναν σχετικά σταθερά. Ωστόσο ένα μερίδιο των φτωχών ανθρώπων, έγιναν λιγότερο φτωχοί, ερχόμενοι πιο κοντά στο όριο της φτώχειας. Το 2008, το χάσμα της φτώχειας ήταν 24,7%, που σημαίνει ότι το 50% των φτωχών ανθρώπων είχαν εισόδημα κάτω από το 75,3% του ορίου της φτώχειας.

Πίνακας 11. Χάσμα (Βάθος) Κινδύνου Φτώχειας Κατά Ομάδες Ηλικιών, 2003-2014												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0-17	30,8	21,3	22,4	25,3	28,9	26,0	26,4	26,0	27,4	36,0	39,0	34,4
18-64	29,1	25,3	24,5	27,0	27,3	25,9	26,1	24,8	28,8	32,5	33,6	34,2
65+	27,4	26,1	23,3	24,4	23,6	20,8	14,7	14,6	21,1	14,8	13,7	17,3
Σύνολο	28,7	24,6	23,8	26,1	27,2	24,7	24,1	23,4	26,1	29,9	32,7	31,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 23: Χάσμα (Βάθος) Κινδύνου Φτώχειας 2003-2014 ανά ηλικιακή ομάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η αύξηση της φτώχειας γενικά σύμφωνα με τους Katsikas et al (2014) διαφοροποιείται όταν χρησιμοποιούμε διαφορετικά κατώτατα όρια φτώχειας. Με όριο 50%, το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε από 12,4% το 2010 σε 16,6% το 2013 και

με όριο 40% το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε από 7,3% το 2010 σε 11,1% το 2013 (αύξηση της τάξης του 33,9% και 52% αντίστοιχα). Αυτό το εύρημα είναι πολύ ενδιαφέρον, γιατί αφορά στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης του πληθυσμού που ήταν δραματική, δεδομένου ότι τα περισσότερα άτομα που έγιναν φτωχά (ενώ πριν την οικονομική κρίση δεν ήταν) βρίσκονται κάτω από το όριο του 40%. Πράγματι, οι άνθρωποι που βρέθηκαν κάτω από το όριο 40% αντιπροσώπευαν το 2013 σχεδόν το μισό των φτωχών ανθρώπων (με βάση το όριο του 60%), ενώ πριν από την κρίση (2009) αντιπροσώπευαν περίπου το 1/3 των φτωχών (Katsikas et al, 2014).

Το γεγονός αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται ότι το βάθος της φτώχειας στην Ελλάδα έχει αυξηθεί κατά τη διάρκεια της κρίσης, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία σχετικά με το χάσμα της φτώχειας που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο διάγραμμα . Από το ίδιο διάγραμμα παρατηρούμε ότι καταγράφηκε μια ταχεία και σημαντική αύξηση του χάσματος μεταξύ της φτώχειας των ετών 2010 και 2013, από 23,4% έως 32,7% (Katsikas et al, 2014).

Στο σημείο αυτό, πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι το χάσμα της φτώχειας δεν λαμβάνει υπόψη, την κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των φτωχών, αλλά υπολογίζεται ως το ποσοστό της μεταβολής στο όριο της φτώχειας. Ως εκ τούτου, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το εισόδημα της πλειοψηφίας του πληθυσμού έχει μειωθεί δραματικά κατά τη διάρκεια της κρίσης και ότι οι φτωχοί γίνονταν φτωχότεροι, καθώς η κρίση χειροτέρευε. Η κατάσταση γίνεται πραγματικά δραματική, όταν χρησιμοποιούμε ένα σταθερό όριο φτώχειας. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σε περιόδους μεγάλων μεταβολών της οικονομίας (προς τα πάνω ή προς τα κάτω), επειδή η συνολική κατανομή του εισοδήματος μπορεί να κινηθεί προς τα επάνω ή προς τα κάτω, η σχετική φτώχεια δεν μπορεί να προσδιορίσει επακριβώς τις επιπτώσεις της οικονομικής αλλαγής. Ως εκ τούτου, η σύγκριση μεταξύ της οικονομικής κατάστασης των ανθρώπων του σήμερα και του παρελθόντος, παρέχει περαιτέρω γνώσεις για την ανάπτυξη της φτώχειας.

Ακόμα ένας παράγοντας που μελετάται είναι η υλική στέρηση. Παρατηρώντας προσεκτικά τον πίνακα 12 γίνεται κατανοητό ότι η υλική στέρηση ήταν αρκετά υψηλή στην Ελλάδα ακόμη και πριν από την κρίση. Ωστόσο, υπήρξε μια σταθερή, σημαντική βελτίωση, αφού μειώθηκε από 31% το 2003 σε περίπου 21,8% το 2008.

Πίνακας 12. Υλική Στέρση Κατά Ομάδες Ηλικιών, 2003-2014												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0- 17	26,8	21,1	22,8	21,6	20,0	18,7	24,4	25,3	29,2	34,8	39,9	23,8
18-64	29,1	23,6	24,7	21,7	20,6	20,4	21,8	23,3	28,2	34,7	38,5	22,9
65+	42,4	34,4	35,6	31,2	28,9	29,7	25,5	25,8	28,6	29,4	31,3	15,5
Σύνολο	31,0	25,1	26,3	23,5	22,0	21,8	23,0	24,1	28,4	33,7	37,3	21,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 24: Υλική Στέρση ανά Ηλικιακή Ομάδα 2003-2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ακόμα ένα θέμα άξιο προς μελέτη είναι η επισιτιστική ανασφάλεια για την οποία μέχρι σήμερα υπάρχουν λίγα δεδομένα. Τα καθημερινά κοινωνικά γεύματα που οργανώνονται από τους δήμους, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και την Εκκλησία σε όλη τη χώρα, εξυπηρετούν τις ανάγκες που έχει δημιουργήσει η αύξηση του φτωχού αριθμού των πολιτών και έχουν γίνει σύνηθες φαινόμενο των τελευταίων ετών. Πρόκειται για ένα από τα πιο ορατά συμπτώματα της κρίσης και ένα μεγάλο μέρος της δημόσιας συζήτησης έχει αφιερωθεί σε αυτό. Για τη μελέτη του, υπάρχουν κάποια ελάχιστα στοιχεία που δημοσιεύτηκαν από τους Katsikas et al (2014) και αντλήθηκαν από το Ινστιτούτο Προληπτικής, Περιβαλλοντικής και Εργασιακής Ιατρικής, Prolepsis.

Όσον αφορά το γενικό πληθυσμό, οι έρευνες για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (SILC) της ΕΛΣΤΑΤ, παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα

του κάθε νοικοκυριού να πληρώσει ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι (ή ισοδύναμο για χορτοφάγους) κάθε δεύτερη ημέρα. Τα δεδομένα για την περίοδο 2008-2012 αναπαρίστανται στον πίνακα 13 που ακολουθεί.

Πίνακας 13. Έλλειψη οικονομικής δυνατότητας των ανθρώπων για ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο, ψάρι (ή ίσης αξίας λαχανικά) κάθε δεύτερη ημέρα, Ελλάδα (% επί του συνόλου του πληθυσμού), 2008-2012					
	2008	2009	2010	2011	2012
	7,1	7,6	7,9	9,2	14,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης ο αριθμός των ανθρώπων που δε μπορούν να αντέξουν οικονομικά ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι κάθε δεύτερη μέρα διπλασιάστηκε, φτάνοντας το 14,1% το 2012 από 7,1% το 2008. Επιπλέον, μια πιο προσεκτική ματιά στα άτομα κάτω από το όριο της φτώχειας αποκαλύπτει ότι η ικανότητα των φτωχών ατόμων να καταναλώσουν ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι κάθε δεύτερη μέρα έχει παρουσιάσει δραματική μείωση κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης. Το 2008, πριν από την έναρξη της κρίσης στην Ελλάδα, το 29,74% των φτωχών θα μπορούσε να πληρώσει ένα γεύμα που πληροί τις παραπάνω προδιαγραφές. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό μειώθηκε το 2009 και το 2010, αλλά κατά τη διάρκεια των ετών 2011 και 2012 εκτοξεύτηκε. Το 2012 σχεδόν το ήμισυ των φτωχών ανθρώπων δεν μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά το κρέας, το κοτόπουλο ή το ψάρι κάθε δεύτερη μέρα.

Τα δεινά των φτωχών, δείχνουν ακόμα πιο σημαντικά, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσίασαν στην έρευνά τους οι Katsikas et al(2014) από το Prolepsis¹. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία αυτά, οικογένειες που κατοικούν σε υποβιβασμένες κοινωνικοοικονομικά περιοχές της Ελλάδας, επελέγησαν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα επισιτιστικής βοήθειας και βρέθηκαν να παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα επισιτιστικής ανασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα, από τα 162 σχολεία με τους 25.349 μαθητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα τα έτη 2012 - 2013, 15.897 καλά-συμπληρωμένα ερωτηματολόγια επιστράφηκαν από τους γονείς. Το 64,2% των νοικοκυριών βρέθηκαν να καταναλώνουν μη ασφαλή τρόφιμα. Για το

¹Το Prolepsis τρέχει ήδη από το 2012 και είναι ένα πρόγραμμα επισιτιστικής βοήθειας για την προώθηση του υγιεινού προγράμματος διατροφής με τίτλο «ΔΙΑΤΡΟΦΗ», με κύρια χρηματοδότηση από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.

48,4% των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, ο ένας από τους γονείς τους δε λάμβανε εισόδημα (από εργασία ή συνταξιοδότηση), ενώ για το 17,1% των μαθητών κανένας από τους γονείς τους δεν ήταν μισθωτός ή συνταξιούχος. Τα νοικοκυριά στα οποία οι γονείς ήταν άνεργοι, βίωναν υψηλότερα επίπεδα επισιτιστικής ανασφάλειας. Είναι ενδεικτικό ότι στα νοικοκυριά στα οποία και οι δύο γονείς ήταν άνεργοι ή μη συνταξιούχοι, η επισιτιστική ανασφάλεια έφτασε το 50% (Katsikas et al, 2014).

Τα δεδομένα παρουσιάζουν μια πραγματικά λυπηρή εικόνα. Πρόκειται για νούμερα που δεν έχουν προηγούμενο για μια ανεπτυγμένη χώρα σε καιρό ειρήνης, όπως η Ελλάδα. Φυσικά, θα πρέπει να τονιστεί, για άλλη μια φορά, ότι δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική κατάσταση στο σύνολο της χώρας. Παρόλα αυτά, μας δίνουν μια πολύ ισχυρή ένδειξη ότι η κατάσταση στα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα έχει πραγματικά επιδεινωθεί.

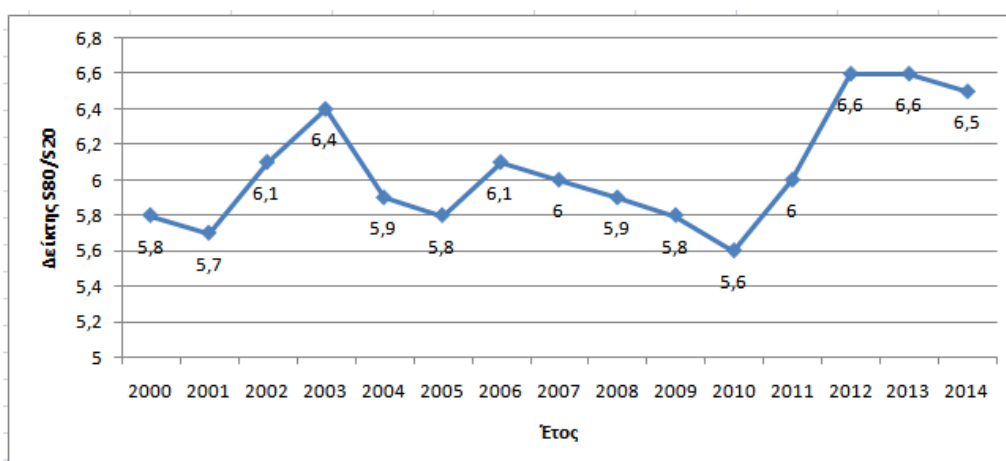
4.4. Εισοδηματική Ανισότητα πριν και κατά τη διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

Από το προηγούμενο κεφάλαιο γίνεται εμφανές ότι η ελληνική κοινωνία, ακόμα και κατά τα έτη πριν την κρίση, παρουσίασε σταθερά υψηλά επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας, παρά τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν κατά το μεγαλύτερο μέρος της υπό εξέταση περιόδου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τα διαγράμματα 25 και 26 που ακολουθούν:

Πίνακας 14. Ανισοκατανομή Εισοδήματος σε Πεμπτημόρια (Δείκτης S80/S20) 2000-2014															
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο	5,8	5,7	6,1	6,4	5,9	5,8	6,1	6,0	5,9	5,8	5,6	6,0	6,6	6,6	6,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 25: Πορεία Δείκτη S80/S20 για την ανισοκατανομή του εισοδήματος 2000-2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

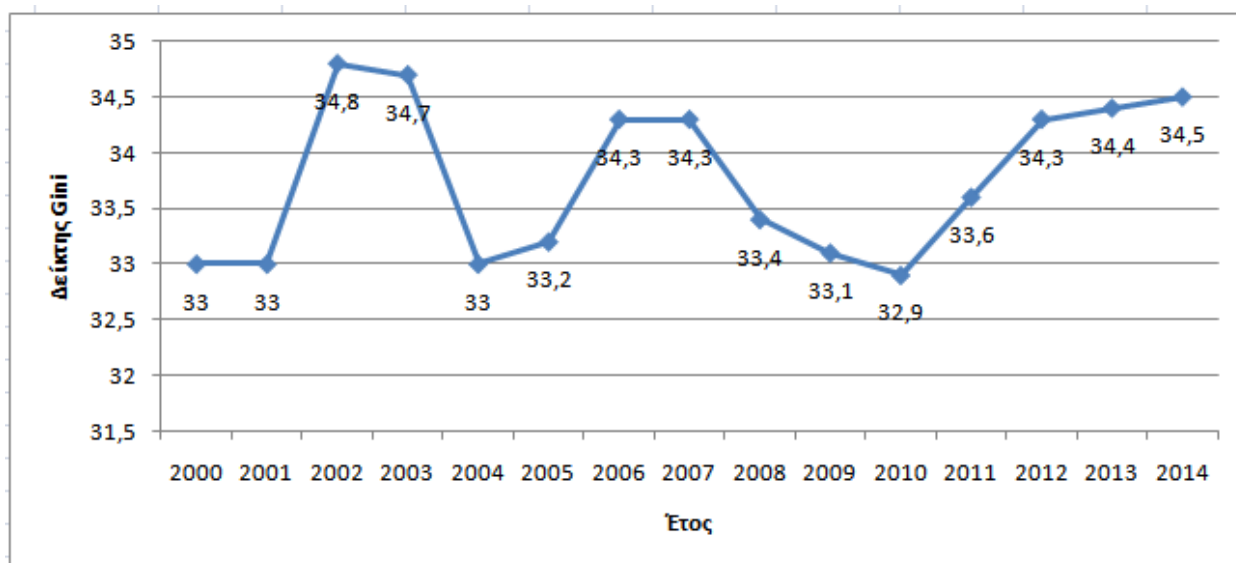
Η εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα, ενώ ήταν μειωμένη στα τέλη της δεκαετίας του 1990, αυξήθηκε και πάλι μεταξύ 2001 και 2003, φθάνοντας τα επίπεδα της προηγούμενης δεκαετίας ενώ ακολούθησε ένα μάλλον ασταθές μοτίβο σημαντικών ετήσιων μεταβολών τόσο προς τα πάνω, όσο και προς τα κάτω, παραμένοντας γενικά σε αρκετά υψηλά επίπεδα. Οι επιδόσεις στην Ελλάδα τα χρόνια πριν την κρίση ήταν από τις χειρότερες στην ΕΕ, παρά το ευνοϊκό οικονομικό περιβάλλον και τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο αυτή. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αυτό οφείλεται στην ύπαρξη διαρθρωτικών παραγόντων στην ελληνική οικονομία, που εμποδίζουν τη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας ακόμη και σε περιόδους υψηλής οικονομικής ευημερίας για τη χώρα. Όποιο συντελεστή κι αν μελετήσουμε τα επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας παραμένουν τα ίδια (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Πίνακας 15. Ανισοκατανομή Εισοδήματος, Συντελεστής Gini 2000-2014

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο	33,0	33,0	34,8	34,7	33,0	33,2	34,3	34,3	33,4	33,1	32,9	33,6	34,3	34,4	34,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 26: Πορεία Δείκτη Gini για την ανισοκατανομή της φτώχειας 2000-2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Εν όψει των προηγούμενων αποτελεσμάτων πάνω σε θέματα φτώχειας, είναι αναμενόμενο να αυξηθεί και η ανισότητα στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, μετά από μια πτώση το 2009 και το 2010, η οποία ήταν συνέχεια του 2008, η ανισότητα αυξήθηκε το 2011, το 2012, το 2013 και το 2014 φθάνοντας 0.345, που είναι ίση με την τιμή του συντελεστή Gini του 2006 και κοντά στα επίπεδα ανισότητας που παρατηρήθηκαν στα τέλη του 1990 (κατά μέσο όρο 0.346). Το γεγονός ότι, αρχικά, ο συντελεστής μειώθηκε, όχι μόνο το 2009 (εισοδήματα του 2008), αλλά και το 2010 (εισοδήματα του 2009), όταν η κρίση είχε πραγματικά χτυπήσει τη χώρα και όταν εγκρίθηκαν τα πρώτα μέτρα λιτότητας, δηλώνει, ότι οι απώλειες από τη μείωση του ΑΕΠ που παρουσιάστηκαν το 2009, ήταν πιο ισομερώς κατανεμημένες στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, από το 2011, όταν έγιναν αισθητές οι επιπτώσεις από τις πρώτες πολιτικές λιτότητας, η ανισότητα ξεκίνησε να αυξάνεται, γεγονός που δίνει την ένδειξη ότι οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο του Μνημονίου για το 2010 και το 2011, προκάλεσαν αυξημένη εισοδηματική ανισότητα (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Αυτά τα επίπεδα ανισότητας συγκριτικά με τα υψηλότερα στην ΕΕ. Είναι γεγονός πως η κρίση χτύπησε χώρες όπως η Λετονία και η Πορτογαλία. Οι χώρες αυτές παρουσίασαν υψηλά επίπεδα ανισότητας το 2009, τα οποία όμως βελτιώθηκαν μέχρι το 2014. Στην Ισπανία, ενώ η ανισότητα αυξήθηκε περισσότερο από ό,τι στην Ελλάδα το 2011, το 2014 ο συντελεστής Gini μειώθηκε, ενώ η

ελληνική κατάσταση συνέχισε να επιδεινώνεται. Μόνο στην Κύπρο και σε πολύ μικρότερο βαθμό στην Ουγγαρία, η ανισότητα αυξήθηκε περισσότερο από ό,τι στην Ελλάδα μεταξύ των ετών 2011 και 2014. Είναι επίσης αξιοσημείωτο, αν και δεν αποτελεί έκπληξη, το γεγονός ότι από τις έντεκα χώρες που εμφανίζουν τιμές πάνω ή γύρω από το 30% (συντελεστής Gini), οι επτά (η Λετονία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιταλία και η Κύπρος) έχουν παρουσιάσει σοβαρή οικονομική κρίση τα τελευταία έτη (Katsikas et al, 2014).

Η εικόνα της ανισότητας που προκύπτει από τα δεδομένα του συντελεστή Gini επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία του δείκτη S80/S20. Και πάλι, μετά από μια πτώση το 2009 και το 2010, ο S80/S20 δείκτης αυξάνεται το 2011 και το 2012, ενώ παραμένει σταθερός το 2013 σε επίπεδα που δεν έχουν σημειωθεί από τη δεκαετία του 1990. Το 2014 δεν παρουσιάζει μικρή πτώση. Όσον αφορά την σύγκριση της Ελλάδας με τα υπόλοιπα κράτη στην ΕΕ, και πάλι η εικόνα που προέκυψε από το δείκτη S80/S20 επιβεβαιώνεται. Η Ελλάδα κατέχει από τις χειρότερες επιδόσεις συνολικά και είναι μία από τις χώρες που αντιμετωπίζουν σημαντική αύξηση της ανισότητας κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η Λετονία και η Ισπανία παρά τα υψηλά επίπεδα ανισότητας εμφάνισαν βελτίωση από το 2009 έως το 2014, ενώ η Πορτογαλία μετά από μια μείωση της αξίας του δείκτη το 2011, το 2014 κινήθηκε πάλι προς τα επίπεδα του 2009. Η Ελλάδα και η Κύπρος εμφανίζουν τη μεγαλύτερη αύξηση του δείκτη μεταξύ των ετών 2011 και 2013 (Katsikas et al, 2014).

Κεφάλαιο 5ο

Ερμηνεία Αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα

Στη μελέτη αυτή αναλύθηκαν οι βασικότερες τάσεις και τα χαρακτηριστικά της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα, πριν και μετά την οικονομική κρίση. Τα βασικότερα συμπεράσματα που πηγάζουν από τη μελέτη και τα οποία απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή είναι τα εξής:

- 1) Η φτώχεια στην Ελλάδα πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης ήταν σταθερή αλλά σε πολύ υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με το μέσο όρο της Ε.Ε.. Μολονότι φαίνεται να διαγράφεται κάποια βελτίωση, όσον αφορά την κατάσταση των ανθρώπων που ήταν ήδη φτωχοί στο ξεκίνημα του 2000, συνολικά σε μια εποχή ταχείας οικονομικής ανάπτυξης, η φτώχεια δε μειώθηκε. Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη δυσκαμψιών στην ελληνική οικονομία, η οποία εμπόδισε τη μεταβολή της κατανομής του εισοδήματος υπέρ των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων (Katsikas et al, 2014)
- 2) Οι ομάδες που είναι περισσότερο ευάλωτες είναι οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι, οι νέοι, τα παιδιά, οι μονογονεϊκές οικογένειες, τα νοικοκυριά με τρία ή περισσότερα τέκνα, τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, οι άνεργοι και οι αυτοαπασχολούμενοι στις άτυπες μορφές εργασίας.
- 3) Η ανισότητα στην Ελλάδα ήταν σε υψηλά επίπεδα ακόμη και πριν την οικονομική κρίση.

Η οικονομική κρίση είχε επίσης σημαντικό αντίκτυπο στη φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα, αφού μετά από μία περίοδο συνεχούς αύξησης, τόσο το μέσο, όσο και το διάμεσο εισόδημα μειώθηκε ουσιαστικά το 2010, το 2011 και το 2012. Το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε σε σχετικούς όρους στο 23,1% το 2012, το οποίο αντιπροσωπεύει μια αύξηση της τάξεως του 15% από το 2008. Η πλειοψηφία των «νέων» φτωχών ήταν κάτω από το χαμηλότερο όριο της φτώχειας (40%), ενώ το χάσμα της φτώχειας αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ των ετών 2010 και 2014. Αυτά τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι το βάθος της φτώχειας αυξήθηκε κατά τη

διάρκεια της κρίσης, με τους φτωχούς να γίνονται φτωχότεροι. Επίσης, η κατανάλωση μειώθηκε σημαντικά σε όλα τα επίπεδα κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Γενικά η πτώση στην κατανάλωση ήταν χαμηλότερη από την πτώση στα εισοδήματα. Αυτό σκιαγραφεί σαφώς την πίεση την οποία υφίσταντο οι μεσαίες τάξεις, οι οποίες τείνουν πλέον να καταναλώνουν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους, σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες.

Οι ομάδες που ήταν ευάλωτες στη φτώχεια πριν από την κρίση, ήταν κι αυτές που χτυπήθηκαν δυσανάλογα κατά τη διάρκειά της μέχρι και σήμερα. Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών, τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, οι άνεργοι, όσοι εργάζονται με μερική απασχόληση και οι μονογονεϊκές οικογένειες, εμφανίζουν ανησυχητικά επίπεδα αύξησης της φτώχειας. Οι ηλικιωμένοι φαίνεται να επηρεάζονται λιγότερο από την κρίση σε σχέση με τη φτώχεια. Ωστόσο, οι δείκτες της φτώχειας αποσιωπούν το γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι επηρεάζονται δυσανάλογα πολύ από τις αρνητικές εξελίξεις στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Επιπλέον, το 2012, το 35,7% του ελληνικού πληθυσμού απειλούνταν υπό τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Η τιμή αυτή είναι μεγαλύτερη κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο όρο της ΕΕ-15. Ακόμη, ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό στοιχείο αυτής της εξέλιξης είναι η συνεχής αύξηση των δεικτών υλικής στέρησης στο 20,3% το 2012, καθώς επίσης και η αύξηση της επισιτιστικής ανασφάλειας και του υποσιτισμού, ιδιαίτερα στους φτωχούς.

Η εισοδηματική ανισότητα αυξήθηκε στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ως εκ τούτου, η θέση της Ελλάδας όσον αφορά την ανισότητα, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, επιδεινώθηκε περαιτέρω. Όσον αφορά τη συμβολή της κοινωνικής πολιτικής στην καταπολέμηση της φτώχειας και στην εισοδηματική ανισότητα πριν και μετά την κρίση, διαπιστώνουμε, ότι ακόμη και πριν από την κρίση, το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας χρηματοδοτούσε εν μέρει μόνο και αναποτελεσματικά τα μέτρα μείωσης της φτώχειας. Το κυριότερο πολιτικό μέσο για τη μείωση της φτώχειας ήταν το συνταξιοδοτικό σύστημα, μαζί με άλλους τύπους κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Παραδοσιακά, το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα έχει επικριθεί λόγω της ελλιπούς και κατακερματισμένης λειτουργίας του, βασιζόμενης σε πελατειακές

σχέσεις. Σύμφωνα με τους Balourdos & Naoumis (2010) η προσπάθεια του ελληνικού κράτους πρόνοιας στη μείωση της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας κρίνεται ανεπαρκής, ιδιαίτερα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως οι χώρες της Μεσογείου, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία οι οποίες ανήκουν στα σοσιαλδημοκρατικά κράτη. Με άλλα λόγια, η ελληνική κοινωνική πρόνοια κρίνεται κατά συστηματικό τρόπο αναποτελεσματική. Αυτό οφείλεται αρχικά στην ανυπαρξία διαθέσιμων πόρων, καθώς οι δαπάνες για κοινωνική προστασία στην Ελλάδα είναι παραδοσιακά περιορισμένες και μάλιστα κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η επιδείνωση της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας, αντικατοπτρίζει το λυπηρό γεγονός ότι το ελληνικό κράτος πρόνοιας έχει αποτύχει στο να προστατεύσει τον ελληνικό πληθυσμό από τις δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι, παρά την επιδείνωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι συνολικές δαπάνες για την κοινωνική προστασία σε απόλυτους όρους μειώθηκαν κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- [1] Κυριόπουλος, Γ., Τσιάντου, Β. (2010). Οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 27(5):834-840.
- [2] Παπαθεοδώρου Χ., Δαφέρμος Γ., Παπαδοπούλου Ε., Σακελλαρίδης Γ., (2010), Οικονομική Μεγέθυνση, ανισότητα και φτώχεια: θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ

ΞΕΝΗ

- [1] Alkire, S. & Foster, J., (2011) Understandings and misunderstandings of multidimensional poverty measurement. The Journal of Economic Inequality. June 2011, Volume 9, Issue 2, pp 289-314.
- [2] Alkire S., Apablaza M., Jung E., (2014), Multidimensional poverty measurement for EU-SILC countries, Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI)
- [3] Alvaredo, F. (2011). A note on the relationship between top income shares and the Gini coefficient. Economics Letters, 110(3), 274 – 277
- [4] Anand S. (1997), The measurement of income inequality, in: S. Subramanian (ed) Measurement of inequality and poverty, Oxford University Press, pp. 81-105.
- [5] Anand, S.(1983), Inequality and Poverty in Malaysia: Measurement and Decomposition, New York: Oxford University Press.
- [6] Andriopoulou, E. and P. Tsakloglou (2010), A Dynamic Analysis of the Poverty Phenomenon in Greece, Studies no 4, Observatory of Economic and Social Developments, INE/GSEE, Athens, December

- [7] Andriopoulou, E., F. Papadopoulos and P. Tsakloglou (2013), *Poverty and Social Exclusion in Greece*, Studies no 25, Observatory of Economic and Social Developments, INE/GSEE, Athens, September
- [8] Balourdos D. and M. Naoumi (2010), *Poverty in Greece: Comparative data with other EU countries*, in *The Social Profile of Greece 2010*, Naoumi, M., G. Papapetrou, N. Spirolpoulou, E. Fronimou and M. Chrysakis (eds), National Centre of Social Research, Athens
- [9] Bleanay, M. and Nishiyama, K. (2004). “Some international evidence on poverty alleviation and economic growth”, *The European Journal of Development Research*, 16 (4), pp. 827-844.
- [10] Brady, D. (2003). *The poverty of liberal economics*, *Socio-economic Review*, 1, pp.369-409.
- [11] Brady, D. (2005). *The welfare state and relative poverty in rich western democracies*, *Social Forces*, 83 (4), pp. 1329-1364.
- [12] Bourguignon, F. (2003). *The growth elasticity of poverty reduction: explaining heterogeneity across countries and time periods*, in Eicher, T. and Turnovsky, S. (eds), *Inequality and Growth. Theory and Policy Implications*, The MIT Press
- [13] Burkhauser, R. V., Feng, S., & Jenkins, S. P. (2009). *Using the p90/p10 index to measure u.s. inequality trends with current population survey data: A view from inside the census bureau vaults*. *Review of Income and Wealth*, 55(1), 166–185.
- [14] Caminada, K., Goudswaard, K. and Koster, F. (2010). “*Social income transfers and poverty alleviation in OECD countries*”, MPRA paper 20733, February.
- [15] Chakravarty, S. R. (1990). *Ethical Social Index Numbers*, New York: Springer-Verlag.
- [16] Chodorow-R. G. (2013). *The Employment Effects of Credit Market Disruptions: Firm-level Evidence from the 2008-09 Financial Crisis*. Unpublished manuscript, Harvard University.

- [17] Chen, S. and M. Ravallion (2010), The Developing World Is Poorer Than We Thought, but No Less Successful in the Fight Against Poverty, *Quarterly Journal of Economics* 125(4), 1577- 1625.
- [18] Christopoulou, R. and V. Monastiriotis (2014), The public-private duality in wage reforms & adjustment during the Greek crisis, Research Paper no 9, April, Crisis Observatory, ELIAMEP
- [19] Cowell, F. (1995). *Measuring inequality*, (2nd ed.), Prentice Hall / Harvester Wheatsheaf.
- [20] Dafermos G. and C. Papatheodorou (2010), *Macroeconomic Environment, Inequality and Poverty*, Studies no 3, Observatory of Economic and Social Developments, INE/GSEE, Athens, December (in Greek)
- [21] De Janvry, A. and Sadoulet, E. (2000). “Growth, poverty, and inequality in Latin America: a causal analysis, 1970-94”, *Review of Income and Wealth*, 46 (3), pp. 267-287.
- [22] Dercon, Stefan (2005). Risk, poverty and vulnerability in Africa. *Journal of African Economies*, vol. 14, No. 4, pp. 483-488.
- [23] Dollar, D. and Kraay, A. (2002). “Growth is good for the poor”, *Journal of Economic Growth*, 7, pp. 195-225.
- [24] DuBois, J. M., Anderson, E., Chibnall, J. (2013). Assessing the need for a research ethics remediation program. *Clinical and Translational Science*.
- [25] EUROSTAT (2002): *European Social Statistics. Income, Poverty and Social Exclusion: Second Report. Data 1994-1997*. Office for Official Publications of the European Communities. Luxemburg
- [26] Frederick M. Burkle, Jr. and P. Gregg Greenough (2008), Impact of public health emergencies on modern disaster taxonomy, planning, and response, *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 2, no. 3: 192–99
- [27] Foster, J. and Székely, M. (2000). “How good is growth?”, *Asian Development Review*, 18 (2), pp. 59-73
- [28] Ghura, D., Leite, C. A. and Tsangarides, C. (2002). “Is growth enough?”

- Macroeconomic policy and poverty reduction”, Working Paper 02/118, IMF.
- [29] Gini, C. (1912), *Variabilit`a e Mutabilit`a*, Bologna: Tipografia di Paolo Cuppini.
- [30] Gini, C. (1914), *Sulla Misura della Concertrazione e della Variabilit`a dei Caratteri*, *Atti del R. Istituto Veneto di SS.LL.AA.*, 73, 1203–1248.
- [31] Gini, C. (1921), *Measurement of Inequality of Incomes*, *The Economic Journal*, 31, 124–126.
- [32] Gialis S., Tsampra M., (2015), *The diverse regional patterns of atypical employment in Greece: Production restructuring, re/deregulation and flexicurity under crisis*, *Geoforum* 62 (2015) 175–187
- [33] Goldstein I., (2013), *Empirical Literature on Financial Crises: Fundamentals vs. Panic*, University of Pennsylvania, Philadelphia, PA, USA.
- [34] Humanitarian Futures Programme, (2013), *Evolving Operational Contexts and the Role of the Private Sector in Humanitarian Action: Literature Review*, Kings College, London
- [35] IMF, (2013), *Financial Crises: Explanations, Types, and Implications*, IMF Working Paper WP1328
- [36] IPRCC & OPHI (2012). *Measurement of Multidimensional Poverty in Wu Ling Mountain Region in China Duration of the Project Phase (01/06/2012-01/08/2013)*.
- [37] Ioannidis, A., C. Papatheodorou and D. Souftas (2012), *Working but poor: Dimensions of inwork poverty in Greece*, Reports no 6, Observatory of Economic and Social Developments, INE/GSEE, Athens, December
- [38] Iradian, G. (2005). *Inequality, poverty and growth: Cross-country evidence*, Working Paper 05/28, IMF.
- [39] Johnson D., (2001), *Poverty Lines and the measurement of poverty*, Institute of Applied Economic and Social research, University of Melbourne.
- [40] Johnson D., Smeeding T., (2012), *Research brief: A consumer's guide to interpreting various U.S. poverty measures*, *Fast Focus* 14

- [41] Katsikas D., Karakitsios A., Filinis K., Petralias A., (2014), Social Profile Report on Poverty Social Exclusion and Inequality before and after the Crisis in Greece, EAIAMEII
- [42] Kearney M., Harris B., (2014), Policies to Address Poverty in America, The Hamilton Project
- [43] Martin R. (1998), Poverty Lines in Theory and Practice, Living Standards Measurement Study Working Paper 133, World Bank, Washington DC
- [44] Matsaganis M., (2013), The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses, Friedrich Ebert Stiftung
- [45] Mingione E., (2004), The Southern European Welfare Model And The Fight Against Poverty And Social Exclusion, Quality Of Human Resources: Gender And Indigenous Peoples
- [46] OECD, 2012. Structural reforms in times of crisis. In: Going for Growth: Economic Policy Reforms, OECD, Paris.
- [47] Ravallion, M. and Chen, S. (2003). "Measuring pro-poor growth", Economics Letters,78, pp. 93-99
- [48] Reinhart, C.M., Rogoff, K.S., (2008), Banking Crises: An Equal Opportunity Menace, NBER Working Paper 14587
- [49] Roemer, M. and Gugerty, M. K. (1997). "Does economic growth reduce poverty?", Harvard Institute for International Development, March.
- [50] Rosenthal, U., Charles, M., Hart, P. (1989): Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism, C.C. Thomas, Springfield, IL.
- [51] Smelser, N. J. and Baltes, P. B. (2001), International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences. Elsevier. Oxford Science Ltd
- [52] The World Bank (2011), On the definition of subjective poverty lines, Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Welfare. World Bank Policy Research Working Paper 2011, Washington, DC.
- [53] Wilkinson, R. and K. Pickett (2009), The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone, Penguin Books, London.
- [54] Xu K., (2004), How Has the Literature on Gini's Index Evolved in the Past 80 Years, Department of Economics Dalhousie University Halifax, Nova Scotia, Canada

Ηλεκτρονική

- [1] Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ), Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 2009-2014, Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- [2] ΕΛΣΤΑΤ, (2009), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2009, Διαθέσιμο από http://www.euro2day.gr/dm_documents/A0801_SFA05_DT_AN_00_2009_01_F_GR_D48v1.pdf
- [3] ΕΛΣΤΑΤ, (2010), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2010, Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/documents/20181/5a3c01f7-f69d-4c5f-9d03-0f216118c021>
- [4] ΕΛΣΤΑΤ, (2013), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2013, Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/documents/20181/9f40fc27-bbbe-4a2e-ba73-ea3b9f134af5>
- [5] ΕΛΣΤΑΤ, (2014), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2014, Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/documents/20181/c0b809e0-49f4-45d9-bd74-c06d7c5ee0e7>
- [6] ΕΛΣΤΑΤ, (2015), Στατιστικά Στοιχεία Ετών 1997-2014, Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης Νοικοκυριών (SILC), Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SFA10/2015>
- [7] ΕΛΣΤΑΤ, (2013), Δημοσιονομικά Στοιχεία για την περίοδο 2009-2012, Διαθέσιμο από <http://www.statistics.gr/documents/20181/983854/%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AC+%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1+-+2%CE%B7+%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7+%28%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AC+%CE%A3%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1%29/a680ba47-24e1-4ddb-a503-bbc0aa555dc5?version=1.0>

- [8] Eurostat (2013), The measurement of poverty and social inclusion in the EU: achievements and further improvements, United Nations Economic Commission For Europe Conference Of European Statisticians
- [9] Eurostat (2014), Living Conditions in Europe, eurostat statistical books, Διαθέσιμο από <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6303711/KS-DZ-14-001-EN-N.pdf/d867b24b-da98-427d-bca2-d8bc212ff7a8>
- [10] Eurostat (2014), At risk of poverty or social exclusion in the EU28, Διαθέσιμο από <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6035076/3-04112014-br-en.pdf/62f94e70-e43a-471f-a466-2e84d1029860>
- [11] Eurostat (2015), Mean and Median Income by Household Type, Διαθέσιμο από <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>
- [12] Eurostat (2015), At Risk of Poverty Rate by Highest Level of Education Attained, Διαθέσιμο από <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdsc420&language=en>
- [13] Eurostat (2015), At Risk of Poverty Rate by type of contract, Διαθέσιμο από <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
- [14] Eurostat (2015), Glossary: At-risk-of-poverty rate, Διαθέσιμο από http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate
- [15] ΟΚΕ (2009), Φτώχεια, Διαθέσιμο από http://www.oke.gr/opinion/op_210.pdf
- [16] OECD (2015), Multidimensions of Poverty, Διαθέσιμο από <http://www.oecd.org/dac/POST-2015%20multidimensional%20poverty.pdf>
- [17] Ramos R., Royuela V., (2014), Income inequality in Europe. Analysis of recent trends at the regional level, IREA, Research Institute of Applied Economics, Regional Quantitative Analysis Research Group, Working Paper 2014/25 2/53, Διαθέσιμο από http://www.ub.edu/irea/working_papers/2014/201425.pdf
- [18] Shaefer L., (2013), Rising Extreme Poverty in the United States and the Response of Federal Means-Tested Transfer Programs, Διαθέσιμο από <http://npc.umich.edu/publications/u/2013-06-npc-working-paper.pdf>

- [19] The World Bank, (2012), Poverty and Inequality, Διαθέσιμο από http://siteresources.worldbank.org/INTPA/Resources/429966-1259774805724/Poverty_Inequality_Handbook_Ch01.pdf
- [20] The World Bank, (2015), Ending Poverty and Sharing Prosperity, Global Monitoring Report 2014/2015, Διαθέσιμο από http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/gmr/gmr2014/GMR_2014_Full_Report.pdf
- [21] Unesco (2001), Poverty, Διαθέσιμο από <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1

	At risk of poverty or social exclusion (Persons falling under at least one of the three criteria)				Persons at-risk- of-poverty after social transfers (%)		Persons severely materially deprived (%)		Persons aged 0-59 living in households with very low work intensity (%)	
	% of total population		in thousands		2008	2013	2008	2013	2008	2013
	2008	2013	2008	2013						
EU28*	23.8	24.5	116 580	122 650	16.6	16.7	8.5	9.6	9.1	10.7
Belgium	20.8	20.8	2 190	2 290	14.7	15.1	5.6	5.1	11.7	14.0
Bulgaria	44.8	48.0	3 420	3 490	21.4	21.0	41.2	43.0	8.1	13.0
Czech Republic	15.3	14.6	1 570	1 510	9.0	8.6	6.8	6.6	7.2	6.9
Denmark	16.3	18.9	890	1 060	11.8	12.3	2.0	3.8	8.5	12.9
Germany	20.1	20.3	16 350	16 210	15.2	16.1	5.5	5.4	11.7	9.9
Estonia	21.8	23.5	290	310	19.5	18.6	4.9	7.6	5.3	8.4
Ireland	23.7	:	1 050	:	15.5	:	5.5	:	13.7	:
Greece	28.1	35.7	3 050	3 900	20.1	23.1	11.2	20.3	7.5	18.2
Spain**	24.5	27.3	11 120	12 630	20.8	20.4	3.6	6.2	6.6	15.7
France	18.5	18.1	11 150	11 230	12.5	13.7	5.4	5.1	8.8	7.9
Croatia**	:	29.9	:	1 270	17.3	19.5	:	14.7	:	14.8
Italy	25.3	28.4	15 100	17 330	18.7	19.1	7.5	12.4	9.8	11.0
Cyprus	23.3	27.8	180	240	15.9	15.3	9.1	16.1	4.5	7.9
Latvia	34.2	35.1	740	700	25.9	19.4	19.3	24.0	5.4	10.0
Lithuania	27.6	30.8	930	920	20.0	20.6	12.3	16.0	5.1	11.0
Luxembourg	15.5	19.0	70	100	13.4	15.9	0.7	1.8	4.7	6.6
Hungary	28.2	33.5	2 790	3 290	12.4	14.3	17.9	26.8	12.0	12.6
Malta	20.1	24.0	80	100	15.3	15.7	4.3	9.5	8.6	9.0
Netherlands	14.9	15.9	2 430	2 650	10.5	10.4	1.5	2.5	8.2	9.4
Austria	20.6	18.8	1 700	1 570	15.2	14.4	5.9	4.2	7.4	7.8
Poland	30.5	25.8	11 490	9 750	16.9	17.3	17.7	11.9	8.0	7.2
Portugal	26.0	27.4	2 760	2 880	18.5	18.7	9.7	10.9	6.3	12.2
Romania	44.2	40.4	9 420	8 600	23.4	22.4	32.9	28.5	8.3	6.4
Slovenia	18.5	20.4	360	410	12.3	14.5	6.7	6.7	6.7	8.0
Slovakia	20.6	19.8	1 110	1 070	10.9	12.8	11.8	10.2	5.2	7.6
Finland	17.4	16.0	910	850	13.6	11.8	3.5	2.5	7.5	9.0
Sweden	14.9	16.4	1 370	1 600	12.2	14.8	1.4	1.4	5.5	7.1
United Kingdom**	23.2	24.8	14 070	15 590	18.7	15.9	4.5	8.3	10.4	13.2
Iceland	11.8	13.0	36	40	10.1	9.3	0.8	1.9	2.6	6.2
Norway	15.0	14.1	700	710	11.4	10.9	2.0	1.9	6.5	6.4
Switzerland	18.1	16.4	1 330	1 280	15.7	14.5	2.1	1.0	3.3	4.1

Πίνακας 2

Measure	2013 ¹				2014				Percentage change ^{2*}			
	Money income		Equivalence-adjusted income		Money income		Equivalence-adjusted income		Money income		Equivalence-adjusted income	
	Estimate	Margin of error ³ (±)	Estimate	Margin of error ³ (±)	Estimate	Margin of error ³ (±)	Estimate	Margin of error ³ (±)	Estimate	Margin of error ³ (±)	Estimate	Margin of error ³ (±)
Shares of Aggregate Income by Percentile												
Lowest quintile	3.1	0.09	3.4	0.09	3.1	0.05	3.3	0.05	-0.1	3.14	-0.4	3.05
Second quintile	8.2	0.14	8.8	0.15	8.2	0.08	9.0	0.08	0.2	1.79	1.5	1.78
Middle quintile	14.3	0.21	14.7	0.21	14.3	0.11	14.8	0.11	-0.2	1.56	0.5	1.46
Fourth quintile	23.0	0.28	22.8	0.27	23.2	0.15	22.9	0.14	0.8	1.30	0.5	1.24
Highest quintile	51.4	0.59	50.3	0.61	51.2	0.33	50.0	0.32	-0.4	1.21	-0.6	1.24
Top 5 percent	22.2	0.76	22.1	0.74	21.9	0.39	21.8	0.39	-1.3	3.53	-1.6	3.39
Summary Measures												
Gini index of income inequality	0.482	0.0061	0.467	0.0064	0.480	0.0034	0.464	0.0033	-0.3	1.32	-0.7	1.40
Mean logarithmic deviation of income	0.606	0.0205	0.635	0.0203	0.611	0.0120	0.648	0.0126	0.9	3.89	2.1	3.77
Theil	0.428	0.0176	0.409	0.0183	0.419	0.0090	0.397	0.0088	-2.1	4.16	-3.0	4.43
Atkinson:												
e=0.25	0.103	0.0034	0.098	0.0035	0.102	0.0018	0.096	0.0018	-1.3	3.41	-2.0	3.61
e=0.50	0.202	0.0055	0.194	0.0058	0.200	0.0030	0.192	0.0029	-0.7	2.84	-1.2	2.99
e=0.75	0.307	0.0071	0.301	0.0072	0.307	0.0040	0.301	0.0039	-0.1	2.52	-0.1	2.59